

Iš baltų mitinio vaizdyno juodraščių:

ŽVAIGŽDĖ

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnio objektas – žvaigždė, arba žvaigždės, baltų religijoje ir mitologijoje. Tikslas – remiantis šaltiniais (istoriniais, tautosakos bei tyrinėtojų darbais), aptarti ritualines bei mitines žvaigždės, žvaigždžių prasmes. Straipsnis seka ankstesnę apie siūlą (su kuriuo, kad ir kaip atrodytų keista, turi kai ką bendra). Metodas aprašomas ir iš dalies struktūrinis, nes ir aprašant duomenis tenka klasifikuoti, o tokia klasifikacija neįmanoma be pirminės struktūrinės analizės. Išvada: žvaigždės, nors neaišku, ar tikrai buvo „garbintos“ tiesiogine žodžio prasme, religijoje nuo seno išties buvo kažkiek reikšmingos, o mitologijoje – itin reikšmingos, nes, be kitų antraeilių sąsajų, viena vertus, laikytos Saulės ir Mėnulio vaikais, o kita vertus, tapatintos su žmonių sielomis (žmogų su jo žvaigžde kaip tik ir siejantis jo „gyvas ties siūlas“). Su šiuo žvaigždės-sielos vaizdiniu daugiau mažiau glaudžiai siejasi ir visi kiti žvaigždės, žvaigždžių mitiniai atprasmiai, užtat jį galima būtų laikyti branduoliniu.

Prasminiai žodžiai: žvaigždė, dangiškoji šeima, sie-la, baltų mitologija.

Garbinimas. Nuo seniausių BRM šaltinių tarp „garbinamos gamtos“ objektų minimos ir žvaigždės. „Pagonis“ baltus „garbinus“ žvaigždės mini Petras Dusburgietis 1326 m. ^{BRMŠ1, 333, 344}; 1335 m. jo pranešimą vokiškai sueilavęs Mikalojus iš Jerošino ^{BRMŠ1, 358, 367}; Jonas Dlugošas XV a. vidury, kalbėdamas apie 997 m. įvykius Prūsijoje ^{BRMŠ1, 545–546, (565–566)}; Aleksandras Gvanjinis 1578 ir 1611 m. ^{BRMŠ2, 472, 476, 479, (490)}; Johanas Davidas Vundereris 1589 ^{BRMŠ2, 639, 640}; Jonas Bretkūnas 1591 m. ^{BRMŠ2, 318}; apie senuosius Livonijos gyventojus – Baltazaras Rusovas 1584 m. ^{BRMŠ2, 677, 680}; Salomonas Heningas 1589 m. ^{BRMŠ2, 689}; Georgas Mancelis 1654 m. ^{ŠmLTT, 1589: Nr. 26305; StrP, 37}; apie prūsus – Wolfgangas Kristoforas Netelhorstas 1674 m. ^{BRMŠ3, 72, 73}; Matas Pretorijus XVII a. pabaigoje apie lietuvininkus ^{PretPI3, 302, 303, 318, 319; (BRMŠ3, 148, 261, 154, 265)} ir kt. ^(BRMŠ2, 461)

„Žvaigždžių garbinimas“ kartu su „gamtos garbinimu“ perėjo ir į kai kurių BRM tyrinėtojų pažiūras. Tik kadangi „gamtos garbinimas“ senųjų krikščionių autorių lūpose buvo virtęs kone formule, nuo pirmųjų krikščionybės amžių taikoma visoms „pagoniškom“ tautoms, tai neaišku, kiek tokiose žiniuose yra tikros tiesos apie BRM. Nors štai Lietuvoje, pasak Vincento Bakučio (1888 m. užrašė M. Davainis-Silvestraitis), seni žmonės mirdami sakydavo: *Dėkavoju tums jau žvaigždeliams, kurios dieną naktį žibėjo ir spindėjo ir ant kurių grožybės aš žiūrėjau, savo akimis veizėjau. Jau daugiau nematysiu jų* ^{DvPSO, 164: Nr. 44 (DndK, 66)}. Taigi lemiamą savo gyvenimo valandą žmogus išties kartais gali pareikšti žvaigždėms tam tikrą pagarbą. J. Balio paaikškinimu, parentu tradicija: „Apskritai, ką mes viršuj, danguj, matome, tas viskas yra šventa (Tauragė). Kadangi Saulė, Mėnulis ir žvaigždės yra šventi, tad reikia juos gerbti“ ^{BITD, 4; BIR2, 23}. Su tuo gal siejasi ir Baltarusijoje užrašytas tikėjimas, esą sapne *зоры бачыць – до́бра* „žvaigždės matyti – gerai“ ^{СржнПЗ, 69: Nr. 388}. 1774 m. Latvijoje užrašytas gan intymus užkalbėjimas irgi rodytų žmones teikus žvaigždėms tam tikrą religinę reikšmę: *Suliht Mahmiņ, Sihkas Zvaigznites, Deewiņ Tehtiņ, Laimes Mahmiņ nahc tu Palīgā, Jesus Kristus „Saulyte mamyte, mažosios žvaigždėlės, Dievuli tētuli, Laime mamyte, ateik pagalbon, Jēzau Kristau“* ^{StrBV, 125, 402}. Ne taip intymiai, bet vis dėlto religiniame kontekste mini žvaigždes XX a. pirmosios pusės latvių užkalbėjimai: *Saule, zeme, debess, zvaigznes, Dieva Dēls, Svētais Gars, palīdzī man to cilvēku paglābt un tās sāpes atņemt* „Saulė, žeme, dangau, žvaigždės, Dievo Sūnau, Šventoji Dvasia, padėk man šį žmogų išgelbėti ir šitą skausmą atimti“; *Saule un mēness un visas zvaigznes, kas pie debesīm, palīdziet man nosaukt Jēzus vārdā tās sāpes...* „Saulė ir mėnuli, ir visos žvaigždės, kurios danguje, padėkit man Jėzaus vardu nuvardyt tą skausmą“; *...Septiņdesmit septiņi mēneši un septiņdesmit septiņi mēneša atspīdumi, septiņdesmit septiņas saules un septiņdesmit septiņi saules atspīdumi, septiņdesmit septiņas zvaigznes un septiņdesmit septiņi*

zvaigznes atspīdumi – tie lai manus zirgus apšargā no burvjiem un raganām... „Septyniasdešimt septyni mėnuliai ir septyniasdešimt septyni mėnulio atspindžiai, septyniasdešimt septynios saulės ir septyniasdešimt septyni saulės atspindžiai, septyniasdešimt septynios žvaigždės ir septyniasdešimt septyni žvaigždės atspindžiai – jie lai mano arklius apsaugo nuo burtininkų bei raganų“^{StrBV, 243, 350, 240}. Užtat, J. Bertulaičio nuomone, „Be ugnies, medžių ir žalčių, prūsai garbino dar žvaigždes, kurias laikė personifikuotomis būtybėmis, darančiomis visokeriopą poveikį žmonių gyvenimui, jei tokią išvadą galima daryti remiantis atitinkamomis lietuvių ir latvių tradicijomis. Ryškių kultinių žvaigždžių garbinimo formų vargu ar iš viso būta arba bent žinios apie jas nepasiekė mūsų nei iš prūsų, nei iš lietuvių ir latvių“^{LM2, 224}.

Nėra abejonų, kad žvaigždės baltų nuo seno buvo įvairiais tikslais stebimos, tik irgi – ar tai jau būtinai garbinimas? Pasak Motiejaus Strijkovskio (1582 m.), Lizdeika buvęs *w naukach gwiazdarskich... wyćwiczoney* „išmokytas žvaigždžiažinystės“^{BRMŠ2, 523, 556}. M. Pretorijus XVII a. pabaigoje mini („Prūsijos regykla“ IV.14.6, 9; 15.6) net atitinkamos specializacijos burtininkus profesionalus Žvaigždžiūronis, šiuo atžvilgiu, jo nuomone, esą prilygstančius senovės prūsų tulisonims ir ligašonims, pranašavusiems pagal žvaigždynus^{PretP|3, 396–399, 400, 401, 406, 407; (BRMŠ3, 159–160, 162, 270, 271)}. Iki šiol pagal žvaigždes orientuojamasi laike, sprendžiama apie būsimą orą, nors kunigų ir tai andai buvo draudžiama.¹

Žvaigždžių dievas, galimas daiktas, buvo Žvaigždikis, Žvaigždikas, ar Žvaigždukas, jei tik teisinga tokia šaltiniuose paliudytųjų dievybės *Swaixtixs* (ir pan.) vardo lyčių interpretacija (nes tai galėtų būti ir šviesos dievas *Švaistikas*). „Sūduvių knygelėje“ (apie 1520–1530 m.) „dangaus ir žvaigždynų dievu“ pavadintas Ukapirmas^{BRMŠ2, 128, 143}. V. Jungferis kažkodėl nusprendė, kad „Laumė buvo žvaigždžių deivė, kuri darė įtaką prapultį nešančioms žvaigždėms“^{LM2, 254}.

Saulės ir Mėnulio vaikai. Saulės ir Mėnesio šeimoms mitiniame kontekste žvaigždės suasmeninamos kaip jūdviejų vaikai (dukros). Gothardas Fridrichas Stenderis bene pirmasis 1783 m. Latvijoje, aiškina, atitinkamus latvių žodžius, paliudijo tokį tikėjimą: *Mehnes der Mond, der Sonnen Ehegemahl, mit welcher er die ersten Sternen gezeuget* „*Mehnes* – Mėnulis, Saulės vyras, su kuria jis pagimdė pirmąsias žvaigždes“^{BRMŠ4, 198, (206)}; toliau dar: *Saule die Sonne, war bey den Heidnischen Letten verheyrathet, und*

zwar an den Mond. Aus dieser Ehe, wären die ersten Sterne gezeugt worden „*Saule* – Saulė, latvių pagonių įsitikinimu, ištekėjusi už Mėnulio. Iš šios santuokos gimusios pirmosios žvaigždės“^{BRMŠ4, 200, (207); (ŠmLTT, 1590: Nr. 26307; StrP, 37)}; ir galiausiai: *Swaigsnes die Sterne. Die ersten, sollen Produkte der Sonnen und des Mondes seyn, die andern aber, nach und nach aus der Verheyrathung der Sterne, unter einander entstanden seyn* „*Swaigsnes* – Žvaigždės. Pirmosios jų esančios Saulės ir Mėnulio palikuonys, o kitos ilgainiui atsiradusios iš pačių žvaigždžių tarpusavio vedybų“^{BRMŠ4, 201, (208)}. Ir Lietuvoje, kaip rašo Teodoras Narbutas (1835 m.), Saulės „vyras buvo Mėnuo. Iš tų vedybų atsiradę vaikai buvo žvaigždės – Saulės dukterys, o kiti, dėl vardų priklausantys vyriškai giminei, buvo Saulės sūnūs“; negana to, jos buvusios „dievų dukterys ir sūnūs bei dangaus žirgai, kuriais jodinėdavo tos dieviškosios esybės. Žvaigždės tuokdavosi tarpusavy“^{NrbLM, 186, 193; (LM1, 74)}, ir toliau ne visai vietoje pateikia latvių dainą apie Dievo sūnus, Dievo žirgais išjojusius pažiūrėti Saulės dukters^{NrbLM, 186, 193; (LM1, 74)}, iš kurios galima suprasti, kad T. Narbutas su žvaigždėmis tapatino ne tik BRM žinomą Saulės dukterį (la. *Saules meita*), bet ir Dievo sūnus (la. *Dieva dėli*), ir net Dievo žirgus. Kita vertus, kažkoks žmogus iš Raseinių T. Narbutui parašęs, esą „žvaigždės – tai saulės, esančios labai toli nuo žemės, o kitos galbūt tokios pat prigimties kaip ir mėnuo“^{NrbLM, 195}, nors tai jau labai primena naujųjų laikų pažiūras. S. Daukantas, remdamasis žiniomis apie senovės lietuvių žvaigždžių stebėjimus, mitologinio pobūdžio duomenimis apskritai abejoja: „Sako tūli raštininkai, jog žvaigždes Saulės vaikais vadinę, bet taip galėjo tėvai, savo vaikų klausiami atsakyti, bet jų [senovės lietuvių] išminčiai ir kunigai kitą nuomonę apie jas turėjo, jei jų takus žinojo ir nuo jų laiko sekės“^{DKR1, 505; LM1, 160, (512)}. Vis dėlto I. Kraševskis (1847 m.), bene savaip sekdamas T. Narbutu, teigia mėnulį ir žvaigždes lietuvių buvus laikytus Saulės, kaip „pirminio šaltinio“, palikuonimis^{LM1, 192}; ir pasak E. Volterio (1896 m.), žemaičių „Saulė vadinama motina, o žvaigždės – Saulės dukromis“^{LM1, 352}. Ir iš tikrųjų, J. Balio žodžiais, „Plačiai mūsų liaudyje yra randamas tikėjimas, kad Saulė ir Mėnulis sudaro vedusių porą: Mėnulis yra vyras, Saulė – žmona, o žvaigždės esą jų vaikai“^{BIR2, 24; BILTS2, 45; BITD, 8}. Antai A. Vyšniauskaitės duomenimis, liaudyje dažnai „teigiama, kad *Saulė ir Mėnulis yra vyras ir žmona*“, ir „sakoma, kad jie yra išsiskyrę dėl Mėnulio rūstumo. *Jų dukros – žvaigždės*“^{VšnsPP, 120}. Mėnulis ir žvaigždė

kartais net eina tėvo ir vaiko metafora, kaip kad pasakoje (ATU 725), kur sapnas, *kad mėnesis žvaigždėms kloniojos*, išpranašauja tėvą nusilenksiant savo sūnui^{BsLPI1, 289–291: Nr. 119}. Žvaigždes esant Saulės ir Mėnulio vaikais šiaip jau mena ir tos lietuvių dainos, kuriose lyrinis herojus (našlaitis) Saulę vadina motina, Mėnulį – tėvu, o žvaigždes – seserimis. Žvaigždes esant Saulės ir Mėnulio vaikais patikimai liudija latvių saktmės: *Vecumvecos laikos mīlā Saulīte apņēmusi spožo Mēnesi* „Seniai seniai mieloji Saulelė paėmė už vyrą skautųjų Mėnesį“, ir jie *pie dzīvojuši arīdzen daudz bērnu: zvaigznes pie debesīm* „sugyveno daugybę vaikų: žvaigždes danguje“; *Viņos laikos Mēness apprecējis Sauli. Viņi pie dzīvojuši daudz bērnu: visas zvaigznes* „Kitą kartą Mėnuo vedė Saulę. Jiedu prigveno daug vaikų: visas žvaigždes“ ir pan.^{AnIT, 36; (BldsSD, 259)}. Nors štai vienoje saktmėje Saulė atmetė Mėnulio piršlybas, ir tasai *raudādams apgriezies un gājis projām. Viņa asaras esot zvaigznes* „verkdamas apsisuko ir ėjo šalin. Jo ašaros – tai žvaigždės“^{AnIT, 36–37}. Saulės ir Mėnulio vaikais žvaigždės taip pat laikomos baltarusių^{BM, 195, 479}.

Siela. Žvaigždė BRM patikimai siejama su žmogaus siela. Teodoras Narbutas 1835 m. rašo: „Kai tik pasaulyje gimsta žmogus, tuojau Verpėja pradeda verpti danguje jo gyvenimo siūlą, kuris baigiasi žvaigžde. Toji Verpėja verpia taip aukštai, kad, nors per dieną nuverpia tokį ilgą siūlą, kuriuo būtų galima skersai išmatuoti visą pasaulį, vis dėlto ta žvaigždė leidžiasi juo po truputį ir tik po daugelio metų ji pasidaro šiek tiek didesnė. Todėl galima manyti, kad kuo mažesnės žvaigždės, tuo jaunesniems žmonėms jos priklauso. Tą minutę, kai Lemtis nusprendžia, jog turi baigtis žmogaus gyvenimo dienos, siūlas tuojau nutrūksta, žvaigždė krenta, gęsta ore, ir žmogus miršta. Todėl kaimiečiai, matydami naktį krentantį lyg žvaigždę ugninį meteorą, sako: kas nors mirė. Ryškiausios žvaigždės ir žmonėms pažįstami jų spiečiai priklauso būtybėms, kurioms gyvenimo dienų niekad nemažta“^{NrbLM, 142 (DndK, 65)} t.y. dievams. 1846 m. vokiškame savaitraštyje *Inland* paskelbtas latvių tikėjimas, jog „Vaikui gimstant, latvių parka Verpėja įdeda jam į ranką giją, kurios gale pririšta žvaigždė. Žmogui mirstant, žvaigždė nutrūksta ir nukrinta žemėn“^{ŠmLTT, 2197: Nr. 36323; (StrP, 42)}. Eduardas Gizevijus 1866 m. apie lietuvininkus pasakoja: „Verpėja nuo pat užgimimo pradeda verpti kiekvienam kūdikiui dalios giją, kuri baigiasi žvaigždėje; kai mirtis pasigrobia žmogų, jo gija nutrūksta, ir žvaigždė gęsdama krinta žemėn“^{Ltvn, 147; (BILTS2, 79)}.

Jonas Basanavičius pateikia štai tokį 1871 m. Ožkabaluose užrašytą lietuvių tautosakos tekstą: *Žmogui gemant ant svieta, ponas Dievas tuojaus, sako, pakabina ant dangaus žvaigždutę, kad ji jam šviestų per visą gyvenimą. Ant tos žvaigždutės, sako, esąs užkabintas ir jo „gyvasties siūlas“. Jei žmogus sveikas, laimingas – jojo žvaigždė šviesiai žiba, jam pavargus, nuskurdus, susirgus, ir žvaigždutė vos ne vos spindi... Giltinei gyvasties siūlą nukerpant, žmogui mirstant, ir jo žvaigždėlė nog dangaus žemyn krinta. Todėlei vakarais žvaigždėms (meteoritams [J. Basanavičiaus pastaba]) leidžiantės ir per padanges driekiantės žmonės matydami sako: „Amžiną atilsį – jau vėl koks žmogelis pasimirė...“ Kožnas žmogus turis ant dangaus savo žvaigždę. Ale žvaigždes nereik skaityt, nes jei tik atitiktum savąją, tuojau mirtumei*^{BsV, 95, 506: Nr. I.1}. Šio tipo tekstai LPK apibendrinti pavadinimu „Krintančios žvaigždės“, Nr. 3906^{BIR3, 222}, o daugumą juose minimų teiginių patikimai patvirtina atskiri tikėjimai:

Kaip tik žmogus ant svieta užgema, tai ir jo žvaigždė ant dangaus atsiranda. O kaip tiktai žmogus numiršta, tai ir jo žvaigždė nusileidžia^{BsJK, 333: Nr. 16}; *Gimė žmogs i jom ont dongos užsidege žvaigžde. Numire, jo žvaigžde užgest – nukrent* (Šeduva, Radviliškio r.)^{Mr-cMŽ, 81}; *Kai žmogus užgimsta, tai an dangaus atsiranda nauja žvaigždė*^{LKŽ20, 1021}; arba *užgimsta žmogus, ir užsižiebia danguje žvaigždutė, o kai miršta, tai krenta*^{VskDŠG, 25} ir t.t. (^{TmST, 385}); vos ne pažodžiui latvių: *Kad cilvēks dzimstot, tad viena zvaigzne pie debesīm iedegoties, kad mirstot – nokrīt* „Kai žmogus gimsta, danguje viena žvaigždė užsidega, kai miršta – užgęsta“; *Ja kāds cilvēks dzimst, tad pie debesīm parādās jauna zvaigzne* „Jei gimsta žmogus, danguje pasirodo nauja žvaigždė“^{ŠmLTT, 2197: Nr. 36327; 150: Nr. 2414; StrP, 43}; *Arba žvaigždei krentant vieni sakydavo, kad miršta, kiti, kad gimsta žmogus*^{VskDŠG, 25}; *Jei žvaigždė lekia aukštyn – tai gimsta, jei žemyn – miršta*; arba tiesiog: *Žvaigždei krintant eina dūšia i moteriškę kūdikiui, kuris jau pusę laiko išnešiotas*^{BITD, 20; (BILTS2, 163; VskZDŠ, 13)}; kitaip sakant, *Lekianti siela i dar negimusį kūdikį*^{VskZDŠ, 13}. Panašiai latvių: *Redz zvaigzni nolaižamies – dzirdēs kādu dzimušu* „Matai žvaigždę leidžiantis – išgirsi ką nors gimus“^{StrP, 42}; dainoje: *Spoža zvaigzne ieritēja / Manā gultas malīnā: / Dievs dos man šo rudeni / Jaunu gultas gulētāju* „Spindinti žvaigždė įkrito / Mano lovos pakraštini: / Dievas duos man šį rudeni / Naują lovos gulėtoją“^{StrP, 43}. Galbūt su šiuo tikėjimu susijusi ir lietuvių žodžio *nuovalai* dviprasmybė: viena vertus, tai „gemalo apvalkalas gimdoje, placenta“, o

kita vertus, „krintančios žvaigždės uodega“, pvz.: *Nuovalai žvaigždės* (iš G. H. F. Nesselmanno žodyno, 1851 m.)^{LKŽ8, 970} Plg. moters maldelę iš J. Basanavičiaus rinkinių, naujagimių sielas palyginančią su žvaigždėmis: *...Aš pati laukiu tų dūšaičių / Kai rojaus skaisčių žvaizdaičių*^{BsJK, 314: Nr. 774}

Todėl suprantama minklė: *Kiek ant žemės vaikučių? = Kiek ant dangaus žvaigždučių*^{MS, 244}; ir atitinkami tikėjimai: *Kiek žvaigždžių ant dangaus, tiek žmonių ant svieta*^{LTR1300/202}; *Kiek yra, sako, žmonių ant žemės, tiek yra žvaigždžių ant dangaus. Kožnas žmogus turi savo žvaigždę*^{BsJK, 333: Nr. 15}; *Kožnas žmogus turi savo žvaigždę, kaip toj žvaigždė krinta, tai ir žmogus miršta; Kiek žvaizdžių, tiek žmonių*^{LKŽ20, 1021, 1032}. Žvaigždės ir žmonės sugretinami ir maldelėse į jauną Mėnulį: *...tau su žvaigždėmis, man su žmonėmis...; ...tau ant dangaus su žvaigždelėmis, man ant žemės su žmonėmis...*^{BITD, 12; BILTS2, 47}. Latvių: *Cik zvaigžņu pie debesīm, tik ļaūžu ir pasaulē, katram ir sava zvaigzne. Kad zvaigzne krīt, tad ļaudis saka: „Redz, kur dvēselīte skrien“* „Kiek žvaigždžių danguje, tiek žmonių yra pasaulyje, kiekvienas turi savo žvaigždę. Kai žvaigždė krinta, žmonės sako: ‘Žiū, kur sielė lekia’“; *Katram cilvēkam ir viena zvaigzne pie debesīm. Kad cilvēks nomirst, tad viņa zvaigzne nokrīt no debesīm* „Kiekvienas žmogus turi danguje žvaigždę. Kai žmogus numiršta, jo žvaigždė nukrinta iš dangaus“^{šmLTT, 2197: Nr. 36324, 36325; StrP, 42–43}; *Tā stāsta veci cilvēki, kad katram cilvēkam esot sava zvaigzne* „Pasakoja seni žmonės, kad žvaigždei krintant į žemę, kas nors miršta; pasakoja, kad kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę“; *Katram cilvēkam pie debesīm esot zvaigznīte (cik cilvēku, tik zvaigznīšu). Ja zvaigzne nokrīt, tad viens cilvēks mirstot* „Kiekvienas žmogus danguje turi savo žvaigždę (kiek žmonių, tiek žvaigždžių). Jei žvaigždė krinta, tai vienas žmogus miršta“; *Katram cilvēkam ir sava zvaigzne pie debesīm, un ja kāds no cilvēkiem mirst, tad viņa zvaigzne nodziest* „Kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę danguje, ir jei kuris iš žmonių miršta, tai jo žvaigždė užgesa“^{StrP, 43, (297)}. Panašiai tikėta baltarusių (XIX a. Vitebsko apylinkėse): „Tą akimirką, kai gimsta žmogus, danguje atsiranda nauja žvaigždė, užtat pagal žvaigždžių skaičių galima tiksliai nustatyti žemėje gyvenančių žmonių skaičių“, ir „vos tik žmogus miršta, jo žvaigždė atitrūksta iš vietos ir prapuola erdvėje“^{НкфПП, 219: Nr. 1715, 1716; (БМ, 195)} (XX a. pradžioje Polesėje) *Колькі на небе зор, толькі на зямлі людзей* „Kiek danguje žvaigždžių, tiek žemėje

žmonių“^{СржпПЗ, 72: Nr. 468}; *Зорак толькі на небе, колькі на свеце людзей: як родзіцца чалавек, та анёлы й запалыць на небе зорку, а як чалавек умірае, та яго зорка падае з неба, бо яе анёлы тушаць* „Žvaigždžių danguje tiek, kiek pasaulyje žmonių: kai gimsta žmogus, tai angelai ir įžiebia danguje žvaigždę, o kai žmogus miršta, tai jo žvaigždė krinta iš dangaus, nes ją angelai užgesina“^{СржпПЗ, 30: Nr. 20}; tėvai, mirus vaikui, žiūri į nakties dangų: *Ось адна зорка пакацілася й патухла. «Моо гэто душачка майго Янка», – думае Семко* „Štai viena žvaigždėlė nusirito ir užgeso. ‘Bene tai mano Janko sielė’, – galvoja Semko“; *Ужэ начало цемнець, на небе заблыскалі зоркі; хацелі ены йці спаць, як ось бачаць: паказалася на небе вельмі велікая й ясная зорка. «Моо гэто душачка майго дзіцяці», – думае каваліха* „Jau pradėjo temti, danguje sužibėjo žvaigždės; norėjo jie eiti miegoti, tik štai mato: pasirodė danguje labai didelė ir ryški žvaigždė. ‘Bene tai mano vaikelio sielė’, – pagalvojo kalvio žmona“^{СржпКАП, 36: Nr. 4; 39: Nr. 5}

Pasak J. Balio, „jei krenta daug žvaigždžių, tai atsitiks kokia nors didelė nelaimė, dažniausiai karas“^{BITD, 20; BIR2, 29; BILTS2, 54}; savo ruožtu, J. Vaiškūno duomenimis, „sakoma, kad po karo žvaigždžių sumažėjo, o vėliau jų vėl padaugejo“^{VskŽDŠ, 13}. Latvių: *Ja zvaigznītes līst, tad būs asins izliešanas, būs karī* „Jei žvaigždelės lyja, tai bus kraujo praliejimas, bus karas“^{StrP, 43}. Ir baltarusių požiūriu, gausus žvaigždžių kritimas reiškia, kad kur nors žemėje vyksta žiaurios kautynės arba bus badas, maras^{НкфПП, 219: Nr. 1718; БМ, 195–196}. Suprantama, nes juk *Kai žvaigždė krinta, tuokart ir žmogus miršta; Kai žvaigždelė krenta, tuo laiku žmogus miršta (tos žvaigždelės); Žvaigždė krinta – žmogus miršta. (Kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę, kuri, jam mirstant, nukrinta)*^{TŽ3, 359, 368; (MT10, 141)}; *Žvaigždys puola – žmogus miršta; Žvaizdelė pasibengė, i žmogus numirė*^{LKŽ20, 1026, 1033}; arba *kai žvaigždė nusileidžia, tai žmogus miršta*; be to, žvaigždei leidžiantis žmogus miršta tame krašte, *į katra kraštą žvaigždė leidžiasi*^{VskDŠG, 24}; latvių: *Ja vakarā zvaigzne nokrīt kādam tuvumā, tad tam drīzumā būs jāmirst* „Jei vakare arti kieno nukrenta žvaigždė, tai tam netrukus reikės mirti“; *Ja zvaigzne no debesīm nokrīt, tad kāds mirst* „Jei žvaigždė iš dangaus nukrinta, tai kas nors miršta“; *Kad zvaigzne krīt, tad tas, kas to redzējis krītot, drīz mīrs* „Kai žvaigždė krinta, tai tas, kas ją matė krintant, netrukus mirs“; *Uz kuŗu pusi nokrīt zvaigzne, tur mīrst* „Kurion pusėn nukrinta žvaigždė, ten miršta“^{šmLTT, 2197: Nr. 36330, 36331, 36333, 36334 (–36343)}

Ja redz zvaigzni krītot, tad kāds cilvēks mirs „Jei matai zvaigždē krintant, tai koks nors žmogus mirs“; *Ja redz vienu zvaigzni no debesīm nokrītam, tad kāds mirs* „Jei matai viena zvaigždē iš dangaus krintant, tai kas nors mirs“; *Ja redz tuvumā zvaigzni nokrītam, tad kaimiņos uzdzirdīs kādu mirušu* „Jei matai netoliese zvaigždē krintant, tai kaimynystėje išgirsi ką mirus“; *Nakti, kad iziet ārā, kad nokrīt zvaigzne, uz kuŗām mājām nokrīt, tanīs mirst* „Nakti, išėjus laukan, kai krinta zvaigždē, tai ant kurio namo nukrinta, ten [kas nors] miršta“; *Ja nakti uz kādu māju krīt zvaigzne, tad tanī mājā vienmēr mirstot* „Jei nakti ant kurio namo krinta zvaigždē, tai tuose namuose būtina [kas nors] miršta“; *Jaungada naktī pulksten 12 jāiet laukā skatīties zvaigznes, un kad viena zvaigzne skrej pa gaisu, tad tam, kas skatās, ir jāmirst* „Nauju metų nakti 12 valandā reikia išeiti į lauką žiūrėti į zvaigždes, ir jei viena zvaigždē lekia oru, tai tam, kuris žiūri, teks mirti“^{StrP, 43} ir pan. Baltarusių: *Як чалавек памірае, та ў яго зорка тухне на небе ці падае. Калі ўбачым, як падае зорка, та трэа перахрысціцца, бо гэто хтось памёр* „Kai žmogus miršta, tai ir jo zvaigždē danguje užgęsta arba nukrinta. Pamačius krintant zvaigždę, reikia persižegnoti, nes tai kas nors numirė“

СржнПЗ, 71: Nr. 467

Ir po šios godynės teip kalba, kad tei ne zvaigždēs, ale žmogus mirē, tei dūšia iš kūno išējo. Ir kas teip mano, turi sakyti tris kartus „amžiną atilsį“^{DvPSO, 145: Nr. 35}; *Pamatēs zvaizdelę ant dangaus leidžiantis, sakyk, „amžinatilsis“, – tai jau tada žmogus numirē*^{BsJK, 236: Nr. 206}; *Kai lekia ir gęsta zvaigždē, sakyk „amžiną atilsį“: tavo giminiētis miršta*^{BsJK, 359: Nr. 43}; *Pamačius zvaigždę per dangų leidžiantis, reikia tris poteriūs sukaltēt už dūšių nabašnyko*^{BsJK, 334: Nr. 17}; *Jeigu zvaigždē krinta, tai žmogus miršta – jau gyvybē žmogaus išējo; Kai zvaigždē krenta – žmogus numirē ir dūšia nubēgo; Rokuja, kad zvaigzdelē nukrinta, dūšia persikelia į kitą vietą, žmogaus (asabos) nebēra (mirē)*^{VskZDS, 13}; kartais išties sakoma, kad zvaigždēs nekrenta, jos tik perlakia, t.y. perlakia iš vietos vieton kokion. (Kaip sakydavo, kodėl?) *Sako, sielos lakioja...*^{VskZDS, 13}; arba kad po mirties žmogaus zvaigždē = dūšēlē persimaino, kitan daiktan nuskrenda, arba kito mirusiojo vėlē užima tos zvaigždēs vietą^{VskZS, 35}. *Ja zvaigzne nokrīt, tad kāda dvēsele iet debesīs* „Jei krinta zvaigždē, tai kieno nors siela eina į dangų“^{SmLTT, 2197: Nr. 36332}. J. Vaiškūno duomenimis, „kitais atvejais teigiama, kad krintanti zvaigždē lydi žmogų į pomirtinį gyvenimą arba pati ta zvaigždē mirusiojo žmogaus

sielą nuneša į dangų“, taigi „pasitaiko tvirtinimų, kad zvaigždēs esančios mirusiųjų dūšēlēs, mirusiųjų vėlēs, smulkios, mažos zvaigždēs – nekrikštytų vaikų dūšios“^{VskZDS, 13, 14}. Kitąsyk *Sako, ne zvaigždēs krenta, bet nekrikštytos dūšios lekioja, jų nepriima Dievas dangun*^{TD4, 183}; arba ...*Jeigu zvaigždē perdega, tai nekrikštytas kūnas... A, šita, siela laksto; arba dūšēlē į dangų eina*, nes manyta, „kad zvaigždēs – tai mirusių žmonių sielos ir kad žmogui mirštant danguje atsirandanti zvaigždē. Šviesios zvaigždēs – tai Danguje esančių žmonių sielos, tamsios – dar kenčiančių skaislykloje“^{VskDŠG, 24, 25}; panašiai latvių: *Kad zvaigznes krīt krustiski, tad tās esot nekrikstītu bērnu dvēseles* „Kai zvaigždēs krenta kryžium, tai jos yra nekrikštytų vaikų sielos“^{SmLTT, 2198: Nr.36344}, bet tai jau akivaizdi krikščionybės įtaka (nors ir sielos rojuje, kaip matėme, prilyginamos zvaigždēms). Panašiai baltarusių tikėta, jog „mirus teisuoliui, zvaigždē lekia aukštyn ar į šalį, nusidėjėliui – krinta žemyn“; nors kita vertus, apskritai „zvaigždēs yra mirusių žmonių sielos, išleistos pasivaikščioti ir pažiūrėti iš aukštybių į savo gyvuosius giminaičius. Ryški zvaigždē – teisuolio siela, blyški – nusidėjėlio siela“^{НкфПП, 219: Nr. 1716, 1717}; arba tai nekrikštytų vaikų vėlēs, zvaigždei krintant, lekiančios pragaran, todėl krintančią zvaigždę būtina reikia peržegnoti ir vaiko vėlę pakrikštyti^{БМ, 195, 196}; kita vertus, *Е ў такія зоркі, каторыя ніколі не тухнуць – гэто зоркі вялікіх праведнікаў. Бог так даў, што зоркі тых святых заўжды свецяць, аж гараць* „Yra ir tokių zvaigždžių, kurios niekad neužgęsta – tai didelių teisuolių zvaigždēs. Dievas taip davė, kad tų šventųjų zvaigždēs visad šviečia, net dega“^{СржнПЗ, 72: Nr. 469}.

J. I. Kraševskis manė, kad: „Visos zvaigždēs, Saulės ir Mėnulio vaikai, vėliau buvo laikomos žmogų globojančiomis dvasiomis, sargais“, ir tokios „zvaigždēs nukritimas reiškė žmogaus mirtį“^{LMI, 193}. Pasak P. Višinskio (XIX a. pabaiga), žemaičiai, tikėdami, jog krintant zvaigždei kažkur miršta žmogus, panašiai manė, kad „zvaigždē – ne žmogaus siela, bet lyg jo sargas“^{VšnR, 190; (ВшнАХЖ, 141)}; dar visai neseniai Griškabūdyje užrašyta, kad zvaigždei krintant – tatai *angelas skrenda pasiimti žmogaus sielą*^{VskDŠG, 24}. Tačiau skirtumas tarp danguje pasilikusios žmogaus sielos, jo dangiškojo antrininko, ir jo „angelo sargo“ religiniame pasaulėvaizdyje apskritai nėra griežtas.

Kaip matėme, T. Narbutas tarė, esą „kuo mažesnės zvaigždēs, tuo jaunesniems žmonėms jos priklauso“. Tautosaka apie zvaigždžių ryškio skirtumą kalba kiek kitaip. J. Balio žodžiais: „Kaip nevienodi yra žemėje

žmonės, taip nevienodos ir žvaigždės danguje: kuris žmogus laimingas, tai jo žvaigždė šviesi, o kuris nelaimingas, tai tamsi; kuris žmogus mokytas arba gudrus iš prigimimo, to ir žvaigždė šviesesnė; turtingo žmogaus žvaigždė šviesesnė, vargšo – išblėsus; tikinčio žmogaus žvaigždė šviesesnė, o atšalusio tikėjime tamsesnė; jei kuris žmogus nuodėmingas, to žvaigždė silpnai šviečia, o dorą žmogaus šviečia labai skaisčiai; tad juo didesnė žvaigždė krinta, tuo garbingesnis žmogus (kunigas) miršta“^{BITD, 20; BIR2, 29; BILTS2, 54} Antai *Laimingo žmogaus žvaigždė blizga ant dangaus šviesiai, o griešnyko – tik ką mirkčioja*^{BsJK, 334: Nr. 18} Griškabūdžio apylinkėse, J. Vaiškūno duomenimis, „šviesesnės žvaigždės priklauso garbingesniems ir geresniems žmonėms. Sakoma, po kokia žvaigžde gimęs žmogus, tai jis toks ir būna“^{VsKDŠG, 24} Panašiai latvių: *Katram cilvēkam esot sava zvaigzne, svētajiem gaišākas, grēcīgiem tumšākas* „Kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę, šventųjų šviesesnės, nusidėjėlių tamsesnės“^{StrP, 43} Panašiai baltarusių tikėta, kad „žvaigždžių dydžio bei ryškio skirtumai rodo skirtingą žmonių visuomeninę padėtį“^{НрфПП, 219: Nr. 1715} arba: *Кожны чалавек мае на небе сваю асабістую зорку: каму добра жывецца, таго зорка ясна гарыць, хорашо блішчыць, а ў каго жытка цёмная, таго ў зорка цьмяная* „Kiekvienas žmogus turi danguje savo ypatingą žvaigždę: kam gerai gyvenasi, to žvaigždė ryškiai spindi, gerai žiba, o kieno gyvenimas tamsus, to ir žvaigždė tamsi“^{СржпПЗ, 71: Nr. 466} *Калі чалавек добры, мало грэшыць, то яго зорка ясная, а калі ён грэшны, та яго зорка чуць блішчыць, а то саўсім не свеціць, кажучь жэ, што ён шэльма з-над цёмнае зоркі* „Jeigu žmogus geras, mažai nusideda, tai jo žvaigždė ryški, o jeigu tai nusidėjėlis, tai jo žvaigždė vos žiba, o kitąsyk ir visai nebešviečia, sako tuomet, kad jis, šelmis, yra iš po tamsios žvaigždės“^{СржпПЗ, 30–31: Nr. 22; (БМ, 195)} (žmonėms ėmus skirti keliaujančias žvaigždes – planetas, šie tikėjimai sklandžiausiai perėjo į astrologiją, pavyzdžiui: *Уже чалавеку на раду напісано, над якою ён планідаю родзіцца, такая яго будзе жытка* „Žmogui jau gimstant užrašyta, po kokia planeta jis gimsta, toks bus jo gyvenimas“^{СржпПЗ, 31: Nr. 23} Iš čia paaiškėja ir žodžio *žvaigždė* vartojimas reikšme „likimas, lemtis, laimė“, ir tokie frazeologizmai kaip *po laimės žvaigžde (gimęs)* apie turintį sėkmę; *po laiminga žvaigžde (gimęs)* apie dailingą; *po nelaiminga žvaigžde (gimęs)* apie nelaimingą, bedalį ir pan.^{LKŽ20, 1023; FŽ, 372, 883; (BITD, 20; BILTS1, 238)} Pateikėjo iš Kuršėnų, Šiaulių r., žodžiais, žmogus

Gimė ir atsinešė savo žvaigždę, savo likimą^{LKŽ20, 1034} (VskLŽŽ, 34–35; VskŽS, 35–36; DVtUM, 107; BIR2, 29; DndK, 65)²

Kadangi ryškesnė žvaigždė danguje atitinka ryškesnį žmogų žemėje, tai su tuo gali būti susijęs ir nepaprasto vaiko, karalaičio su žvaigžde kaktoje įvaizdis.³

Skaičiavimas. Dar viena žvaigždžių-sielų vaizdinio ypatybė, kaip jau matėme Jono Basanavičiaus pateiktame tekste (*Ale žvaigždes nereik skaityt, nes jei tik atitiktum savąją, tuojau mirtumei*), yra draudimas jas skaičiuoti: *Jei suskaičiuosi savo žvaigždę, tai ji tuojau nukris, ir pats numirsi*^{BITD, 20} *Žvaigždes ant dangaus nereikia skaityti, ba iš netyčių gali savo patropyti. Žmogus, atminęs savo žvaigždę, tuojaus turėtų mirti*^{BsJK, 334: Nr. 19} Latvių: *Katram cilvēkam pie debesīm ir sava zvaigzne. Ja cilvēks atmin, kuŗa ir viņa zvaigzne, tad tas cilvēks nomirst, un viņa zvaigzne nokrīt zemē* „Kiekvienas žmogus danguje turi savo žvaigždę. Jei žmogus įmena, kuri yra jo žvaigždė, tai tas žmogus numiršta, o jo žvaigždė nukrinta žemėn“^{ŠmLTT, 2197: Nr. 36328} Štai dar 1959 m. Lietuvoje užrašytas tekstas: *Seniau žmonės pasakodavo, kad, kai žmogus užgimsta, ir nauja žvaigždė kartu sužiba – kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę. Jeigu išeitum giedrą naktį, kada matyti daug žvaigždžių, ir imtum, į jas žiūrėdamas ir rodydamas pirštu, minti, skaityti, sakytum: „Gal šita mano? Gal šita mano?..“ – kokius penkis–dešimt kartų, ir jei pataikytum parodyt tą savo žvaigždę, tai staiga mirtum. Tai niekas taip ir nedrįsdavo daryti – nemindavo tų žvaigždžių*^{VISV, 21; VILD, 280} (čia ir draudimas rodyti pirštu į žvaigždes bei kitus dangaus kūnus). Plg. ir frazeologizmą *žvaigždžių skaityti pasiūsti* „nužudyti“^{FŽ, 883; LKŽ20, 1034} Tai, beje, ir viena iš vengimo apskritai ką ligi galo suskaičiuoti, išmatuoti apraiškų. Nors kita vertus, suprantama ir tiesiog negalimybė žvaigždžių suskaičiuoti, kaip kad mįslėje: *Šimtai skaito, tūkstančiai skaito ir niekaip nesuskaito = žvaigždės*^{MS, 146}; juoba priežodžiuose: *Marių neišsėmsi, žvaigždžių nesuskaitysi*^{LTs5, 326: Nr. 4351; LKŽ20, 1022}; *Nė tu žvaigždžių suskaitysi, nė tu plaukų suskaitysi*^{LKŽ20, 1036}; latvių užkalbėjime nuo vagies: *...tas lai paliek guļot kā blūķis, stāvot kā stabs, kamēr saskaitītas visas zvaigznes pie debesīm, un visas smiltis, kas ir jūrmalā, un visi lietus pilieni, kas no debesīm krīt* „tas lai lieka gulėti kaip trinka, stovėti kaip stuobrys, kol bus suskaičiuotos visos žvaigždės danguje, ir visos smiltys, kurios pajūry, ir visi lietaus lašai, kurie iš dangaus krinta“^{StrBV, 366, (425)}

Nors štai Saulei suskaičiuoti žvaigždes atrodo ir leistina, ir įmanoma, bent jau dainoje: *Užteka saulužė, daulėliu, lėliu, / Aplinkui dangųžį, daulėliu, // Apeiki,*

saulužė... / Aplinkui oružį... // Paskaityk, saulužė... / Ar visos žvaigždutės... // Jau skaitau neskaitau... / Jau vienos ir nėra... ir, savo ruožtu, Užteka saulužė... / Aplinkui dangužį... // Apeiki, motuše... / Aplinkui dvaružį... // Paskaityk, motuše... / Ar visos dukružės... JSD1, 538–539: Nr. 637; LTsR, 92–93; KR, 342: Nr. 119; (BIR1, 24–25; NmLR, 300). Čia, beje, vėlgi matyti žvaigždės esant saulės dukteris.

Latvių pažiūromis, tam tikru būdu skaičiuojant žvaigždes galima tapti laimingu arba ištekėti: *Ja deviņus vakarus no vietas saskaita deviņas zvaigznes, tad beidzamā naktī redz, ar ko būs jāapprecas* „Jei devynis vakarus iš eilės suskaičiuosi [po] devynias žvaigždes, tai paskutinę naktį pamatysi, su kuo teks vestis“; *Trīs piektdienas naktis no vietas meitai jāskaita pa septiņām zvaigznēm. To vīrieti, kuŗš pēc trešās piektdienas pirmais dos roku, viņa apprecēs* „Tris penktadienių naktis iš eilės merginai reikia suskaičiuoti po septynias žvaigždes. Už to vyriškio, kuris po trečiojo penktadienio pirmasis paduos ranką, ji ištekės“; *Deviņus vakarus vajag nostāties pie akas un skaitīt zvaigznes, pa deviņām katru vakaru, lai kļūtu laimīgs. Ja kādu vakaru zvaigžņu nav, tad skaitīšana jāšāk no gala* „Norint tapti laimingu, reikia devynis vakarus atsistoti prie šulinio ir skaičiuoti žvaigždes, po devynias kas vakarą. Jei kurį vakarą žvaigždžių nėra, tai skaičiavimą reikia pradėti nuo pradžių“; *Deviņus vakarus pēc kārtas jāskaita zvaigznes, katru vakaru deviņas, tad pēc tam pirmais vīrietis, kuŗš sniedz roku, būs brūtgāns. Bet ja kādu vakaru ir apmācies, tad jāšāk atkal no gala skaitīt* „Devynis vakarus iš eilės reikia skaičiuoti žvaigždes, kas vakarą po devynias, tada pirmasis vyriškis, kuris po to paduos ranką, bus tavo jaunikis. Bet jei kurį vakarą apsiniaukę, tai reikia vėl nuo pradžių skaičiuoti“ ir pan.

ŠmLTT, 2164: Nr. 35852, 35853; 2198–2199: Nr. 36357, 36358; StP, 44–45 (Gal čia turėtinas omeny žinomas vestuvių–mirties paralelizmas?)

Žvaigždes skaičiuoti, skaityti gali reikšti ir „snausti, miegoti“, (i) žvaigždes, žvaizdes veizėti – „svajoti“, o žvaigždės pasirodė akyse sakoma gavus stiprų smūgį, plg. dar žvaigždės, žvaizdės eina, laksto, lekia iš akių, rodosi akyse „darosi silpna“ FŽ, 883; LKŽ20, 1023, 1034; LKŽ20, 1023, 1034; kartais tiesiog mirtinai: *Žvaizdėjas akėse, virsu jau; Tarpais nusižvaizdė[ja], nusižvaizdė[ja] akėse, būs kumet keberiokšt* Kuršėnai, Šiaulių r.; *Nusižvaizdės dangus, ir ištiesi kijas – tiek to žmogaus Švėkšna, Šilutės r.* LKŽ20, 1035. Nors tokie posakiai šiaip jau paaiškinami tiesioginiu patyrimu, atsідūrus atitinkamoje fiziologinėje būsenoje („mirkuliuoja akyse“), vis dėlto jie

savaip siejasi ir su minėtais mitiniais vaizdiniais apie žvaigždžių skaičiavimą, žvaigždę-sielą.

Žvakės. Žvaigždės neretai prilyginamos žvakėms: antai originalioje pasakoje „Trins vėlės, žvaigždė, mėnuo“ herojus užaina į suasmenintos Žvaigždės trobelę ir randa ją čia kaip degančią žvakę DvPSO, 52: Nr.1. Juoba žvaigždės prilyginamos danguje degančioms žvakėms, kaip kad mįslėje: *Danguj žvakės sužibo, žvakynas pakibo = žvaigždės ir Sietynas* MS, 200. Žvakė šiaip jau irgi yra sielos, gyvasties įvaizdis, o iš dangaus metamas išdegusios žvakės dagtis, „knatas“, savo ruožtu paaiškina danguje regimą krintančią žvaigždę ir kartu žmogaus mirtį žemėje. Antai pasakoje „Žvaigždės krintančios ir Onelė“ (ATU 710) ši, būdama danguje, įžengia į draudžiamą kambarį, saugomą „žalnieriaus“, ir randa, kad tas kambarys *Toks didelis ir platus, kad galo ir krašto niekur akimis savo negali nieks užmatyti, ir visas pilnas aukštai ir žemai, ir po visas kerčias ir visus kampus yra žvakučių pristatyta. Ir vis žvakės dega. Ale ne visos yra lygios: viena dar ciela, ką tiktai užsidega, o kita ligi pusei nudegusi, o jau kitos baigiasi degti. Ir kada pasibaigia degti, teip tujaus žalnierius ištraukia pabaigtą degti knatą žvakės, su anglia degančia meta žemyn. O krisdamas knatas padaro didelę šviesą, ilgą kaip šniūrą, iki užgęsta, leisdamos žemyn; paklaustas, ką visa tai reiškia, tas žalnierius atsakė: Tos žvakės tei yra ant žemės žmonių gyvų dūšios. Ir kaip tik užgema žmogus ant svieto, teip tujaus ir žvakę anam uždega. Ir toleis turi žmogus gyvas būti, kolei žvakė užges. O antra yra pričina to puikaus vardo, vadinas „žvaigždžių krintančių“, kurie gyvi žmonys, naktims ant žemės būdami, ir kad ant oro mato jau šviesą leidžiantis, o tei ta šviesa yra mūs knatas žvakės išdegusios, metasi ant žemės. O kad knatas žvakės užges, tei yra tarnas to žmogaus, kuris jau miršta toj valandoj, ir turi aną šviesa pasitikti ant kelio viečnasties ir ten nuvesti, ant ko yra ans žmogus užsidirbęs; sugrįžo Onelė iš dangaus į žemę, Ir iš anos ta kalba išėjo po visą Žemaičių šalį apei krintančias žvaigždes. Ir po šios gadynės teip kalba, kad tei ne žvaigždės, ale žmogus mirė, tei dūšia iš kūno išėjo. Ir kas teip mato, turi sakyti tris kartus „amžiną atilsį“* DvPSO, 144–145: Nr. 35 (DndK, 65). Kadangi žvakės dagtis šiaip jau savaime mena žmogaus sielą,⁴ tai metamas iš dangaus žvakės dagtis = krintanti žvaigždė yra netgi keliagubas sielos įvaizdis. XX a. II ketvirtį Padubysio vls., Šiaulių aps., A. Vítasukas dar užtiko vaizdinį, jog: „Užgimus žmogui, danguje užsideganti ir jo gyvybės žvakelė – žvaigždė, kuri dega per visą jo gyvenimą ir užgesia sykiu su jo mirtimi, puldama žemėn“ VtsSDP, 139-

Gimus žmogui, danguje angelą uždegant žvakę-žvaigždę, o mirus užgesinant (ir tuomet iš dangaus krentanti žvaigždė), vaizdavosi ir baltarusiai, ir šiaip žvaigždes vaizdiję dangaus arba Dievo žvakėmis, antai mišlėje: *Свечак многа гарыць, а ніводнай не патушыць* „Žvakelių daug dega, o nė vienos neužgesinsi“ = žvaigždės

БМ, 195; Згді, 28: Nr. 82; tiesiog vaizdingai nusakydami stojusią naktį: ... *сонейко зайшло, на небе анёлы запалілі свечачкі* ... „saulelė nusileido, danguje angelai uždegė žvakeles“ СржпКАС, 34: Nr. 1; arba: *зоркі, божыя свечачкі* „žvaigždės, Dievo žvakelės“ СржпПЗ, 257: Nr. 221; ЛП, 221: Nr. 258; plg dar.: *Сімко, гэто тыя свечкі, якія гараць на небе там, куды збіраюцца праведныя душы людзей. Тут анёлы атсяваюць праведныя душы ат грэшных* „Siet(y)nas – tai tos žvakutės, kurios dega danguje ten, kur patenka teisuolių sielos. Čia angelai atsijoja teisuolių sielas nuo nusidėjėlių“ СржпПЗ, 31: Nr. 28. Panašų vaizdinį mena ir latvių tikėjimas: ... *kad cilvēks piedzimst, tad Dievs aizdedzina mazu uguntiņu un piesprauž to pie debesīm, kas no pasaules izskatās kā maza zvaigznīte. Cilvēkam miršot zvaigznīte nokrīt un izdziest. Pie debesīm spīd arī dažas lielākas uguntiņas. Tās ir eņģeļu zvaigznes* „žmogui gimstant, Dievas uždega mažą ugnelę ir prisega ją prie dangaus, kuri iš pasaulio atrodo kaip mažą žvaigždėlę. Žmogui mirštant, žvaigždėlė nukrinta ir užgęsta. Danguje spindi ir viena kita didesnė ugnelė. Tai angelų žvaigždės“ StrP, 43, (508); ŠmLTT, 424: Nr. 6843. Be to, žiemą esą *jātīra sveces, caurko zvaigznes spīd spožāki* „reikia valyti žvakes, per tai žvaigždės spindi ryškiau“ StrP, 46.

Gyvuliai. Mišlėse žvaigždės kartais prilyginamos avims (beje, neskaičiuotoms, kaip ir pačios žvaigždės): *Laukas nematuotas, piemuo raguotas, avys neskaičiuotos* MS, 159; *Laukas nematuotas, avys neskaitytos, piemuo raguotas* = dangus, žvaigždės ir mėnulis; *Šimtą avių vienas piemuo gano* = žvaigždės ir mėnuo Lts5, 449, 455: Nr. 5354, 5422; GrGLLM, 10, 12: Nr. 4, 24; *Pilna pieva avelių, vienas piemenukas* = žvaigždės ir mėnuo TŽ5, 587: Nr. 218. Arba dar, P. Dundulienės duomenimis, *Raguotas piemuo šimtą avių gano*; be to, kadangi avys gali vaizdinti mirusiųjų vėles aname pasaulyje, tai mišles apie piemenį Mėnulį ir avis žvaigždes, sulig taiklia P. Dundulienės išvalga, mitologiniu požiūriu galima sieti su mirusiųjų pasauliu: „Piemuo – svarbiausias mišlių veikėjas Mėnulis – galėjo būti vėlių globėjas“ DndK, 29 (pats raguotasis Velinas?), o žvaigždės savo ruožtu – vėlės. Kita vertus, kadangi žvaigždė, kaip matėme, gali simbolizuoti ir gyvo žmogaus sielą, tai „mišlių avys – žvaigždės – gali būti siejamos ir su gyvais žmonėmis“

DndK, 30. Plg. šiuo atžvilgiu ir tokią mišlę: *Vienas piemuo tūkstančiui piemenių šypsos* = mėnulis ir žvaigždės MS, 177. Be avių, žvaigždės kartais prilyginamos ir kitiems gyvuliams: *Laukas nematuotas, gyvuliai neskaičiuoti, piemuo raguotas* = dangus, žvaigždės ir mėnuo MS, 159; bet atsižvelgiant į dangaus kaip „vėlių ganyklos“ įvaizdį, simbolika tokiu atveju nesikeičia. Panašiai latvių mišlėse: *Lauks nemērojams, aitas neskaitāmas, pats gans ragains* „Laukas neišmatuojamas, avys nesuskaitomos, pats piemuo raguotas“; *Zila pļava, baltas aitas, tāds ganiņš kā tabakas radziņš* „Mėlyna pieva, baltos avys, toks piemenėlis, kaip tabokos ragelis“; *Zila pļava, baltas aitas, sarkans gans vidū stāv* „Mėlyna pieva, baltos avys, raudonas piemuo vidury stovi“; *Liela, zila pļava, pilna zelta aitiņu, un ganiņš vidū* „Didelė mėlyna pieva, pilna aukso avelių, ir piemenėlis vidury“; *Pilna nora baltu avju, viens pats āzis bunderēts* „Pilna ganykla baltų avių, vienas pats ožys bunderėtas (neišverčiamas žodis)“; *Pilns tūrums baltu kazu, viens pats āzis būkulains* „Pilnas laukas baltų ožkų, vienas pats ožys būkulainas (neišverčiamas žodis)“; *Pilna pļava baltu kazu, viens pats āzis dukurē* „Pilna pieva baltų ožkų, vienas pats ožys grieja (žvejoja graibštu)“; *Pilns stallis ar skaistām govīm, balts vērsis viducī* „Pilnas tvartas gražių karvių, baltas jautis vidury“ = dangus, žvaigždės ir mėnuo; *Zila pļava, baltas aitas, div' sudraba (divi zelta) ganītāji* „Mėlyna pieva, baltos avys, du sidabro (du auksiniai) ganytojai“; *Zila pļava, baltas govīs, divi gani: viens sudraba, otrs zelta* „Mėlyna pieva, baltos karvės, du piemenys: vienas sidabro, kitas aukso“; *Pilns tūrums mazu gosniņu, vērsi divi – viens pa nakti, otrs pa dienu* „Pilnas laukas mažų karvyčių, o jaučiai du – vienas naktį, antras dieną“; *Pilna pļava baltu aitiņu, skaists gans, vēl skaistāks zaglis, kā nāk, tā visas nozog* „Pilna pieva baltų avelių, gražus piemuo, o dar gražesnis vagis, kai ateina, tai visas pavagia“; *Liela liela pļava, pilna skaistu lopu, skaists skaists gans, vēl skaistāks zaglis* „Didžiulė pieva, pilna gražių gyvulių, gražulis piemuo, o vagis dar gražesnis“ = dangus, žvaigždės, mėnuo ir saulė LTM, 106–107: Nr. 836–846 ir pan. Panašiai baltarusių: *Поле незмярона, быдла незлічона, адзін пастух пасе* „Laukas nematuotas, galvijai neskaičiuoti, vienas piemuo gano“; *Поле не змерана, быдла не злічана, пастух рагаты* „Laukas nematuotas, galvijai neskaičiuoti, piemuo raguotas“; *Поле не мерана, авечкі не лічаны, пастух рагаты* „Laukas nematuotas, avelės neskaičiuotos, piemuo raguotas“ = dangus, žvaigždės, mėnulis; *Авец полны хлявец, а казёл толькі адзін* „Avių pilnas

tvartas, o ožys tik vienas“; *Адзін пастух пасе тысяччу авец* „Vienas piemuo gano tūkstantį avių“ = žvaigždės ir mėnulis ^{Зрді, 26, 27: Nr. 60–62, 75, 76; (Нкф3, 28: Nr. 516)}. O vienoje dainoje Mėnulis vaizduojamas jau lyg ir nebe žvaigždžių-avių piemeniu, bet stačiai (antropomorfiškų?) žvaigždžių-sielų vedliu, vedančiu jas pas Dievą: *Хадзіў, пахадзіў / Месяц на небу, / Ой, зваў, перазваў / Зоры з сабою: / – Зоры, зарніцы, / Мае сястрыцы, / Хадзіце са мною / Бога шукаці* „Ėjo vaikštinėjo / Mėnuo po dangų, / Oi, šaukė šaukinėjo / Žvaigždes su savim: / Žvaigždės žvaigždelės, / Mano seselės, / Eime su manim / Dievo ieškoti“ ^{БМ, 195–196}. Neaišku, ar žvaigždžių pavadinimas Mėnulis seselėmis čia tik malonybinis, ar atspindi ir atitinkamą mitinį vaizdinį (gal verta čia prisiminti panašų I. Kraševskio teiginį?).

Be to, pasak latvių tikėjimų, *Ja jaungada naktī pie debesīm daudz zvaigžņu, togad padosies daudz lopu* „Jei Naujųjų metų naktį danguje daug žvaigždžių, tais metais seksis su gyvuliais“; *Ja debesīs jaungada naktī daudz zvaigžņu, tad mājlopi labi padodas* „Jei danguje Naujųjų metų naktį daug žvaigždžių, tai naminiai gyvuliai gerai sekasi“; *Ja ziemsvētku naktī daudz zvaigžņu pie debesīm, tad tanī gadā labi padosies sīkie lopi* „Jei Kalėdų naktį daug žvaigždžių danguje, tai tais metais gerai eisis smulkieji gyvuliai“; *Ja ziemassvētku un jaungada naktīs zvaigžnota debess, tad lopi labi izdosies* „Jei Kalėdų ir Naujųjų metų naktimis žvaigždėtas dangus, tai gyvuliai labai gerai eisis“; *Ja ziemassvētku pirmās dienas vakarā redzams daudz zvaigžņu pie debesīm, tad saimniekam tanī gadā būs pulka jēru, ja otras dienas vakarā, tad kalpiem* „Jei pirmosios Kalėdų dienos vakare matyti daug žvaigždžių danguje, tai šeimininkas tais metais turės būrį ėriukų, jei antros dienos vakare, tai tarnų“; *Ja ziemassvētku un jaungada naktīs ir zvaigžnota debess, tad to gadu izdodas sīklopi* „Jei Kalėdų ir Naujųjų metų naktimis žvaigždėtas dangus, tai tais metais eisis smulkieji gyvuliai“ ir t.t., ir pan. ^{ŠmLTT, 671: Nr. 11030–11032; 2088–2089: Nr. 24526–24530; 2091: Nr. 34562; 2094: Nr. 34616–34619; StrP, 44}. Tas pat, beje, pasakytina ir apie žmones: *Vakarā dzimuši bērni sasniedz lielu vecumu, un ja tanī vakarā debesis nozvaigžņojušās, tad bagāti ar bērniem un bērnu bērniem* „Vakare gime vaikai sulaukia žilos senatvės, o jei tą vakarą dangus [buvo] žvaigždėtas, tai turi gausiai vaikų ir vaikaičių“ ^{StrP, 265}. Iš čia galima spręsti, jog tokio pobūdžio tikėjimai irgi remiasi žvaigždžių-sielų vaizdiniu – ne tik žmonių, bet ir gyvulių sielų. Tas pat, beje, pasakytina ir apie bites: *Kūčiū vakarā Jei dangus žvaigždėtas, tai bitēs gerai spiesis, bus daug medaus* ^{MrcPD, 82}.

Vaisiai. Dažnai mįslėse (pirmiausia latvių ir baltarusių) žvaigždės prilyginamos žirniams: latvių: *Pilns siets zirņu* „Pilnas sietas / rėtis žirnių“; *Zils siets, pilns baltu zirņu* „Mėlynas sietas / rėtis, pilnas baltų žirnių“; *Viss tīrums noberts ar zirniem* „Visas laukas žirniais nubertas“ = dangus ir žvaigždės; *Siers zirņos* „Sūris žirniuose“; *Siers zirņu (v. miežu, rudzu) arodā* „Sūris žirnių (var.: miežių, rugių) aruode“; *Pirāgs zirņu apcirknī* „Pyragas žirnių aruode“ = mėnulis tarp žvaigždžių ^{LTM, 104: Nr. 801–802; 191: Nr. 2024–2025}; baltarusių (su gausiais variantais): *Рассцялю радзюжку, насыплю гарошкы і акраец хлеба палажу* „Patiesiu plaušinę, pabersiu žirnių ir duonos kampelį padėsiu“ = dangus, žvaigždės, mėnulis ^{Зрді, 26: Nr. 63(–71); Нкф3, 28: Nr. 513}. Esama nuomonės, jog žvaigždė, kaip sielos įvaizdis, simboliškai prilygsta obuoliui – irgi sielos įvaizdžiui ^{DvtUM, 107}; kaip antai latvių mįslėje: *Liels liels siets, pilns zelta ābolu* „Didžiulis rėtis/sietas, pilnas aukso obuolių“ ^{LTM, 104: Nr. 803}; tikėjimuose: *Kad jauna gada naktī ir nozvaigžņojusies debess, tad tai gadā gaidāma bagāta ābolu raža* „Kai Naujųjų metų naktį žvaigždėtas dangus, tai tais metais reikia laukti gausaus obuolių derliaus“; *Ja jauna gada naktī ir debesis skaidras un redzamas daudz zvaigznes, tad nākamā gadā būšot daudz koku augļu* „Jei Naujųjų metų naktį dangus giedras, ir matyti daug žvaigždžių, tai ateinančiais metais bus daug vaisių“; *Ja jaungada naktī ir daudz zvaigznes pie debesīm, tad vasaru kokiem būs daudz augļu* „Jei Naujųjų metų naktį danguje daug žvaigždžių, tai vasarą medžiai turės daug vaisių“; apskritai *Kad jaungada vakarā daudz zvaigznes mirdz pie debesīm, tad labi padosies augļi* „Kai Naujųjų metų vakare danguje mirga daug žvaigždžių, tai gerai seksis vaisiai“; *Ja jaungada nakti debess nozvaigžņojusies, tad nākamais gads auglīgs* „Jei Naujųjų metų naktį dangus žvaigždėtas, tai ateinantieji metai vaisingi“ ^{ŠmLTT, 670: Nr. 11022, 11020, 11021, 11023, 11019}. Panašiai lietuvių spėta, J. Ruzgytės duomenimis iš Rūtelių k., Šilalės r., kad „Jei Kūčių naktis žvaigždėta, tai ateinančiais metais bus gausu bulvių, obuolių ir riešutų“ ^{RzgATK, 127}. Pastebimos tad ir sąsajos tarp žvaigždžių ir riešutų, taip pat žvaigždžių ir uogų, antai latvių: *Ja no jaungada uz Zvaigžņu dienu katru nakti ir nozvaigžņojusies, tad gaidāms bagāts meža ogu gads* „Jei nuo Naujųjų metų ligi Trijų karalių kasnakt žvaigždėta, tai reikia laukti miško uogų gausių metų“; *Ja jauna gada naktī ir zvaigžnotas debesis, tad tai gadā būs daudz ogu; ja zvaigžņu neredz, tad ogu nebūs* „Jei Naujųjų metų naktį žvaigždėtas dangus, tai tais metais bus daug uogų; jei žvaigždžių nematyti, uogų nebus“ ^{ŠmLTT, 670}.

Nr. 11024, 11025; tarp žvaigždžių ir kiaušinių ^{VskZS, 35–36}: *Jei žvaigždėtas [dangus per Kūčias], tai vištos kiaušinius dės, bus derlingos vištos* Kučiūnai, Lazdijų r.; *Kai Kūčioj išsižvaigždinęs dangus, vištos bus dėdingos* Vilkaviškis ^{LKŽ20, 1024, 1026}; o štai Griškabūdžio apylinkėse, Šakių r., tikėta, jog tokiu atveju ne tik vištos bus dėdingos, bet ir tankiai sudygs javai, ir gerai dygs grybai: *jei per Kūčias žvaigždėta, tai bus labai daug baravykų; šitos žvaigždės nelabai kitiem grybam rodo, tik baravykam, vertingų grybų [gausų], o dėl šito brudo [nevertingų rūšių] tai nežiba žvaigždės* ^{VskDŠG, 25}. Be to, *Redzot veca gada vakarā skaidras, zvaigžņotas debesis un platu piena ceļu, var sagaidīt bagātu gurķu, kartupeļu un citu sakņu ražu* „Jei senųjų metų vakare matyti giedras, žvaigždėtas dangus ir platus Paukščių takas, reikia laukti gausaus agurkų, bulvių bei kitų daržovių derliaus“; ir apskritai: *Ja jaungada naktī zvaigžņota debess, būs bagāts gads* „Jei Naujųjų metų naktį žvaigždėtas dangus, bus turtingi metai“ ^{ŠmLTT, 670: Nr. 11010, 11011}. Panašiai baltarusių tikėta, kad žvaigždėtas dangus Kūčių naktį pranašauja kiaušinių, javų, grybų derlių, galvijų prieauglį ir vaikus ^{BM, 196}. Latvių mįslėse žvaigždės kitąsyk dar prilyginamos gėlių žiedams: *Pilna bļoda zelta ziediem* „Pilnas dubuo aukso žiedų“ = dangus ir žvaigždės; *Vienādas puķītes pa visu pasauli* „Vienodos gėlytės po visą pasaulį“ = žvaigždės ^{LTM, 104: Nr. 804; 324: Nr. 3772}. (Plg. V. Mačernį: *Kur anapus patirties likimo žvaigždės žydi, / Spinduliu vainiklapiais taures papuošę auksines* ^{MčmSP, 64}) Visais tokiais atvejais ryškėja žvaigždės kaip užuomazgos („gyvasties siūlo užuo-mazgos“?), gemalo, sėklos semantika, šiaip jau tik praplečianti žvaigždės-sielos, kaip gyvybinio prado, įvaizdį.

Akys. Latvių sakoma, jog *Zvaigznes esot Dieva acis* „Žvaigždės – tai Dievo akys“ ^{ŠmLTT, 2197: Nr. 36322}. Pasak J. Kursytės, žvaigždės mena Dievo sūnaus akys dainoje: *Simtacīts, Dieva dēls, / Ar sudraba kalniņā* „Šimtakis, Dievo sūnus, / Aria ant sidabro kalno“ ^{KrsLF, 135; (BDS, Nr. 27833)}. Ir Lietuvoje, J. Balio žodžiais, „dangaus akys gal yra Saulė, Mėnulis ir žvaigždės“ ^{BITD, 4}. Panašu, jog būtent žvaigždės Dievo akims prilygina draudimas rodyti pirštu į nakties dangų: *Naktį į dangų su pirštu nerodyk: Ponui Dievui akis išbadysi...* ^{TŽI, 343: Nr. 203}; *Naktį nerodyk pirštu į dangų – Dievui akis išbadysi* ^{BzlLRD, 261: Nr. 12}; iš dalies ir: *Nerodyk pirštu į saulę, mėnesį ir žvaigždes: Dievui akį išdursi* ^{BsJK, 357: Nr. 1; (BIR2, 23; BILTS2, 42)}. (Plg. Maironį: *Užmigo žemė, tik dangaus negėsta akys sidabrinės* ^{LKŽ1, 61}.) O štai lietuvių mįslė, atvirkščiai, žmogaus akis prilygina žvaigždėms: *Dvi*

žvaigždeli, kur panori, ten nueina = akys ^{GrgLLM, 68: Nr. 446; LTs5, 542: Nr. 6313; (LTsR, 428)}. (Plg. Mačernį: *Tegu aš tavo žėrinčias akis, / Lyg dvi pietų žvaigždes, / Į ramų uostą grįžt viliojančias, matysiu* ^{MčmSP, 143}.) Panašiai baltarusių liaudies tradicijoje žvaigždės prilyginamos akims: *От ужэ сьцёмнело, заблішчалі на небе ясныя зоркі да толькі мігаюць мілымі вочкамі* „Štai jau sutemo, suspindo danguje šviesios žvaigždės ir tik mirksi mielomis akelėmis“; ir, kita vertus, akys – žvaigždėms: *...вочки ў іх свецяцца, баццэ зоркі* „akutės jų žiba tarsi žvaigždės“ ^{СржпКАС, 132: Nr. 45}.

Dangaus angos. Kadangi akis šiaip jau yra būdinga lango metafora (ir atvirkščiai), tai artimas žvaigždžių-akių įvaizdžiui yra žvaigždžių vaizdavimasis dangaus langais, pro kuriuos, šiaip ar taip, irgi žiūrima, antai mįslėje: *Pilnas stogas langelių. Visi pro juos žiūri ir nieko nemato* = dangus ir žvaigždės ^{LTs5, 449: Nr. 5350; TŽ5, 573: Nr. 59}; tautosakos pateikėjai Rožei Sabaliauskienei tiesiog „močiutė pasakojo, kad žvaigždės – dangaus langai“ ^{SbAED, 30}. Kadangi akis turi perkeltinę reikšmę „skylė“, tai artimas yra ir žvaigždžių prilyginimas skylutėms danguje: *Juoda marškelė pilna skylelių* = dangus ir žvaigždės ^{TŽ5, 576: Nr. 188}; baltarusių: *Уцё поле ў дзірачках* „Visas laukas pilnas skylučių“ = žvaigždės danguje ^{Зрпд, 27: Nr. 77} (kitose, gausesnėse, mįslėse žvaigždės palyginamos su ražienos, rugienos skylutėmis žemėje: *Ne tiek danguj žvaigždžių, kiek ant žemės skylių; Kiek ant dangaus žvaigždelių, tiek ant žemės skylių* ^{LTs5, 480: Nr. 5668, 5669; GrgLLM, 26: Nr. 138}; *Ne tiek ant dangaus žvaigždučių, kiek ant žemės skylių* ^{LTsR, 418}; *Kiek ant dangaus žvaigždžių, tiek ant žemės skylių* ^{BISLK, 111: Nr. 515}; kone pažodžiui atitinkamose latvių mįslėse: *Vairāk caurumu zemē nekā zvaigžņu pie debesīm* „Daugiau skylių žemėje nei žvaigždžių danguje“; *Cik debesīs zvaigžņu, tik zemē caurumu* „Kiek danguje žvaigždžių, tiek žemėje skylių“ ir pan. ^{LTM, 236: Nr. 2632}; ir ką tik pateiktoji baltarusių mįslė kitąsyk įmenama ne „žvaigždės danguje“, o „ražiena“ ^{Hkф3, 25: Nr. 428}). J. Vaiškūno duomenimis, „apie Raseinius buvo sakoma, kad žvaigždės atsiranda, kai *Dievas eina ir bado dangų šakę*“ ^{VskLŽŽ, 34; (DndK, 9; DVtUM, 150)}. Kaip kad išvalgiai pastebėjo J. Vaiškūnas, atitinkamai galima suvokti ir žvaigždės-sielos sampratą: jeigu dangus yra kietas skliautas, tarsi „stogas“, virš kurio plyti begalinė Dievo šviesa, o žvaigždės – tai „langeliai“ arba skylutės jame, tai išties „tokiu atveju žvaigždės ir joms prilyginama žmogaus siela yra įsivaizduojami kaip savotiški didžiosios dangiškosios šviesos kvantai“ ^{VskZDŠ, 13–14}. Kitaip sakant, siela – tai paties Dievo šviesos

pluoštelis, spindulys, praspindęs pro skylutę danguje ir savo ruožtu atseikėtas tos skylutės didumo. Žvaigždės-sielos įvaizdis šiaip jau savaime mena žmogaus gyvasties šaltinį esant dangų, savo ruožtu tasai antdangiškos Dievo šviesos spindulys, praspindęs žemėn pro skylutę danguje, yra tarsi „gyvasties siūlas“, kuris, žmogui tebesant gyvam, laiko jį surištą su jo žvaigžde danguje, o mirstant – nutrūksta, ir tąsyk žmogaus žvaigždė užgessta = jo siela sugrižta į savo Dieviškąjį šaltinį (kad pasakui, galimas daiktas, vėl praspįstų žemėn ir užgimtų iš naujo – tikėtina reinkarnacijos, arba sielos pergimimo, vaizdinio atmaina).

Šiuo atžvilgiu įdomi atrodo mįslė *Pilnas rėtis trupinių* = dangus ir žvaigždės^{LTs5, 449: Nr. 5351; MS, 146; TŽ5, 579: Nr.90}; nes žvaigždės čia, panašu, mena ir pačios rėčio-dangaus skylutės, ir pro jas, destis didumas, galintys iš anapus nukristi „trupiniai“ (gimsiančių žemėje žmonių užuomazgos?). Panašiai rėčiui, arba sietui, su žirniais dangus ir žvaigždės, kaip matėme, prilyginami latvių ir baltarusių mįslėse (plg. žirni, apskritai grūdą kaip sielos įvaizdį).

Žvaigždėtas audeklas. Greta minėtų *Juoda marškelė pilna skylelių* bei *Pilnas rėtis trupinių* plg. ir tokias mįsles: *Pilna marška trupinių* = dangus ir žvaigždės; *Pilna marška trupinių ir kamputis lašinių* = dangus, žvaigždės ir mėnulis^{LTs5, 449: Nr. 5352, 5353}; *Pilna marška trupinių ir kumpelis lašinių* = danguje žvaigždės ir mėnuo^{TŽ5, 580: Nr. 11}; *Pilna marška gurulių* = dangus^{TŽ5, 585: Nr. 127}; *Pilna marška gurulių ir kušnelis lašinių* = žvaigždės ir mėnulis^{MrcP, 209}; *Pilna marška trupinių ir riekė duonos* = žvaigždės ir mėnulis; *Pilna marška žarijų* = žvaigždės^{MS, 200 ir 146}. Panašiai latvių: *Tēva kažoks rogu pilns* „Tēvo kailiniai varpų pilni“; *Vecā tēva kažoks pilns ar rogām* „Senelio kailiniai pilni varpų“; *Vecās mātes zilā villaine baltu rogu pilna* „Senelės mėlyna vilainė baltų varpų pilna“; *Zila sagša, pilna baltu podziņu* „Mėlyna skara, pilna baltų sagučiu“; *Zila villaine, pilna uguns dzirkstelēm* „Mėlyna vilainė, pilna ugnies žiežirbų“; *Sirma (Pelēka) villaine, pilna baltu zirņu* „Širma (Pilka) vilainė, pilna baltų žirnių“; *Zils deķis, pilns zelta blusiņu* „Mėlyna antklodė, pilna aukso blusyčiu“; *Liels liels palags, viss vienam dzirkstīm* „Didžiulė paklodė, visa vienu žiežirbų“ ir pan. = dangus ir žvaigždės^{LTM, 104–105: Nr. 808, 810, 811, 813–815} (*Vecais tēvs* čia, galimas daiktas, yra Dangus arba Dievas, o *Vecā māte* – Žemė). Dangus čia prilygintas marškai, kailiniam, skarai, antklodei, paklodei. Tai pat gretai priklauso ir dangaus-apsiausto įvaizdis. Šiuo atžvilgiu prisimintina L. A. Jucevičiaus paminėta lietuvių deivė

Karaliūnė, „nešiojanti žvaigždžių prisagstyta apsiausta“^{LM1, 172; JcvR, 78–79}; iki pastarųjų laikų su mėlynu žvaigždėtu apsiaustu lietuvių liaudies skulptūroje vaizduota Marija^{UrbM1, 29–31; UrbM2, 299–307}; kai kuriose pasakose (ATU 510B, A) mergelės dėvi rūbus, *ant kurių lyg žvaigždes išbarstytas*^{BsLPI1, 198: Nr. 74} arba *žvaigždės rūbus* (paskui ir *mėnesio rūbus* bei *saulės rūbus*)^{BsLPI2, 222–223: Nr. 102; (BsLPI4, 197–199: Nr. 99)}; Latvijoje žvaigždėti yra Dievo apsiaustas bei jo žirgo gūnia^{ŠmLM, 23}; taip pat plg. mįslę: *No jūriņas izpeldēja divi sirmi kumeliņi: vienam bija zvaigžņu sega, otram zelta iemauktiņi* „Iš jūros išplaukė du širmi (šyvi) žirgeliai: vienas su žvaigždžių gūnia, antras su aukso kamanomis“ = mėnulis ir saulė^{LTM, 241: Nr. 2712}. Baltarusijoje į žvaigždėmis nusėta žerintį apdangalą įsisupusi kapinių vėlių globėja Znička (*Знічка*; vardas gali būti tiesiog susijęs su bendrinio žodžiu *знічка* „krintanti žvaigždė“) ^{BM, 192}. Plg. pasakų karalaitį su saule kaktose ir mėnuliu pakaušyje, neretai dar ir „visą žvaigždėtą“. Tiktų dangui-apsiaustui ir žvaigždžių-skylučių įvaizdis, ypač jei jis dengia Dievą, įsameninantį antdangiškąją Šviesą.

Ataidą „žvaigždėtam apsiaustui“ galima išgirsti patarlėje: *Lenk saulę ir mėnesį, o žvaigždes pasiausk*^{GrgPP, 436: Nr. 436; LTs5, 292: Nr. 3749; LKŽ20, 1022}. Pagal prasmę patarlė reiškia maždaug „žiūrėk esmės, o ne antraeilių dalykų“ (J. Balio paaiškinimu, „su žemesniais pareigūnais galima ir nesiskaityti“^{BILTS1, 228}); plg. dar atitinkamą priežodį: *Neatboju žvaigždžių, kai mėnulis šviečia*; baltarusių: *Kali месяц свеіцў, звѣзды ніначом* „Mėnuliui šviečiant, žvaigždės – niekai“^{GrgPP, 436: Nr. 436 ir 565 (be Nr.)}. Žvaigždės savo šviesumu, palyginti su saule ir mėnuliu, suprantama, yra antraeiliai, nereikšmingi dalykai.

Ugnis. Ką tik prilygintos žarijoms (*Pilna marška žarijų*) bei kibirkštims, žiežirboms (*Zila villaine, pilna uguns dzirkstelēm; Liels liels palags, viss vienam dzirkstīm*), kaip kad anksčiau degančioms žvakėms (*Danguj žvakēs sužibo* bei kt.) ir net anglims (...*knatą žvakēs su anglia degančia meta žemyn...*), žvaigždės tad pripažįstamos esančios ugninės. Vienoje latvių sakmėje jos tiesiog kilusios iš dangun užmestų anglių: *Zvaigznes cēlušās no oglēm. Puiši jājuši pieguļā. Laiks bijis ļoti tumšs. Tie sākuši mest ogles gaisā, lai apgaismotu ceļu, bet ogles atpakaļ vairs nav kritušas, un no tām cēlušās zvaigznes* „Žvaigždės atsirado iš anglių. Bernai jojo naktigonėn. Buvo labai tamsu. Jie ėmė mėtyti oran žioruojančias angliš (žarijas), kad apšviestų kelią, bet anglys atgal nebekrito, ir iš jų atsirado žvaigždės“^{AnIT, 37}. Štai dar latvių mįslė: *Zils pagalms*,

zelta dzirksteles „Mėlynas kiemas, aukso žiežirbos“ = dangus ir žvaigždės LTM, 104: Nr. 806. Iš dalies panaši ir lietuvių mįslė *Pilnas kiemas pagaikščiu* MS, 146, kurioje žvaigždės prilyginamos pagaikščiams (plg. aitvarą?). (SnuU, 46.) Latvių (latgalių) mįslėje *Krōsne sabērst, rūzes pazīd* „Krosnis sugriūva, rožės pražysta“ = saulė ir žvaigždės LTM, 241: Nr. 2708 aptinkame net dvigubą metaforą: žvaigždės čia prilyginamos pažirusiems krosnies (= saulės) žarijoms, o šios savo ruožtu – pražydusioms rožėms; kitoje latvių mįslėje žvaigždės irgi suvokiamos kaip pažirusi į dalis saulė: *Dienu viens, nakti daudz* = saulė ir žvaigždės LTM, 241: Nr. 2707.

Šviesa. Baltos žvaigždės juodam danguje kartais dar palyginamos su b a l t a varške juodam katile: *Juodas katilas pilnas varškės pritaškytas arba prikraitytas* = dangus ir žvaigždės BISLK, 86: Nr. 7; LTS5, 449: Nr. 5349; MS, 158; LKŽ18, 312. Arba šiaip su kokiais smulkiais baltais šviesiais daiktais: trupiniais ar žvirgždu, kaip kad latvių mįslėje: *Zila jūra zelta oļiem piesēta* „Mėlyna jūra aukso žvirgždu nusėta“ = dangus ir žvaigždės LTM, 104: Nr. 805.

Pats žvaigždės sąvokos pamatas yra švytėjimo, spindėjimo, žibėjimo reikšmė (dar plg. mįslę: *Danguj ž i b à, miške klibà, ežere teršketas* = žvaigždės, medžiai, [n]endrės LTS5, 455: Nr. 5423), nes žodis *žvaigždė* remiasi šaknimi, reiškusia „švisti, švytėti, spindėti“, iš kurios lietuvių kalboje dar turime žodžius *žvaīnas* „baltas (apie a k i s)“ (čia ir kiek pakitusios reikšmės *žvaīras*), apskritai „balsvas, šviesus, sidabriškas“ (pvz.: *O kai žvaigždės nušvis per žvainąsias naktis...* Maironis); *žvigulys* „kas žvilgantis, spindintis“ ar staciai „spindesys, mirgesys, žvilgesys“, taip pat „žiežirba“; *žviguliuoti* „žvilgėti, tviskėti“; *žvyguoti* „blizgėti“; *sužvyguoti* „žybtelėti“ (pvz.: *Žaibas sužvyguoja teip, o kitas eina išilgai žemy[n]* Smalininkai, Jurbarko r.); latvių *zvaigstīties, zvidzēt* „spindėti, žybsėti“, taip pat *zvaidrīt, zviedrīt* „žibėti, blizgėti, spindėti“; savo daryba *žvaigždė* (tiksliau, žodžio pirmtakas baltų-slavų prokalbėje), kai kurių kalbininkų nuomone, galys būti sudurtinis žodis, o jo antrasis dėmuo *-dē* kilme sietis su veiksmazodžiu *dēti* FtbK, 40; FtLEW, 1324–1325; KfLEV2, 570; SbLKL, 125; ФсМЭСРЯ2, 85; PkIEW, 495; ЧрИЭС1, 319; LKŽ20, 1028, 1029, 1109–1110.

Vardynas. Kaimo Mindūnų apyl., Molėtų r., pavadinimas *Žvaigždžiakalnis* LATŽ, 363 bei Vilniaus apylinkėse (Kairėnų dvare) buvusių gyvenviečių pavadinimai *Žvaigždikiai (*Žwodziki* 1784, *Zwodziki* 1795) ir *Žvaigždiškės (*Zwodziszki 1795) JrkšVV, 24 galėtų būti susiję su žvaigždžių „garbinimu“ senovėje; taip pat

upėvardis *Žvaigždónupis*; plg. dar pievų pavadinimus *Žvaigždūtė* (Liubavas, Marijampolės r.) ir *Žvaigždāpievė* (Salakas, Zarasų r.), nors pastaruosius mėginama aiškinti ir nesiejant tiesiogiai su žvaigždėmis, o per atitinkamus augalų pavadinimus arba mikrotoponimo *Žvaigždė* „spindžių susikirtimo vieta miške“ pavyzdžiu LHEŽ, 406, (LUEV, 207). Vienaip ar kitaip su žvaigždėmis susiję ir pavardės *Žvaigždė, Žvaigždė, Žvaigždis* ZnKLA, 609 (net jei būtų, kaip kitų teigiama, kilusios iš atitinkamos latviškos pavardės *Zvaigzne* LPŽ2, 1351), nors taip žmogus galėjo būti pavadintas dėl to, kad turėjo „žvaigždę kaktoje“, t.y. buvo laukis. O štai šiuolaikinė moters pravardė *Žvaigždė* gali tereikšti, kad ji „greita, vikri“ arba „paleistuvė“ LP, 461.

Literatūra: BITD; VskŽS, 35–37; VskLŽŽ, 34–38; VskŽDŠ, 9–20; VskdŠG, 20–29.

NUORODOS:

1. Apie visa tai turėtų būti kalbama ypačiam „Baltų mitinio vaizdyno“ straipsnyje ASTRONOMIJA.
2. Atitinkami vaizdiniai, siejantys bei tapatinantys žmogaus sielą su žvaigžde, yra būdingi bene visoms pasaulio tradicijoms, nuo Toliųjų Rytų iki Šiaurės Amerikos, pradedant senosiomis Artimųjų Rytų civilizacijomis ir baigiant šiuolaikine Europa, tačiau pateikti daugiau jų pavyzdžių, kalbant vien apie baltus, nėra nei reikalo, nei galimybės. Vis dėlto žiemos saulėgrįžos švenčių (Kalėdų – Trijų Karalių) proga tiks paminėti vos kelis pavyzdžius iš tos kultūrinės aplinkos, kurioje užgimė krikščionybė. Antai Senovės Graikijoje orfikų žmogus buvo laikomas esąs dvigubos prigimties: kūnas – žemiškos, o siela – antdangiškos (eteriškos), ir pastaroji prilyginama žvaigždei (Leeuw 1963, 301; Corrigan 1986, 367). Su žvaigždėmis sielas palygina Platonas paskutinėse savo „Valstybės“ eilutėse (621.b), perpasakodamas Ero regėjimą apie pomirtinį pasaulį: „Tada sielos pakilusios ir tarsi krintančios žvaigždės skridusios į visas puses aukštyn, į pasaulį, kad vėl tenai atgimtų“ (Platonas 2000, 411). Cicerono perpasakotame „Scipiono sapne“ („Apie Valstybę“ VI.14) pastarajam apsiareiškęs velionis senelis, be kita ko, sako: „Kiekvienam [žmogui] buvo suteikta siela, [kibirkštis] iš tų amžinųjų ugnių, kurias jūs vadinate žvaigždėmis ir planetomis“ (Eliade 1977, 373; Nr. 180; plg. Кюмон 2002, 321, 333). Gyvų būtybių sielomis (*fravaši*) žvaigždės laikytos senovės Irane (Pak 1998, 99, 130: išnaša, 510). „Egipto mirusiųjų knygoje“ į velionio lūpas įdedami žodžiai: „Aš esu didžioji Sah žvaigždė tarp Heliopolio sielų“, o dievas Ra jam sako: „...tu perplauksi skliautą, tu susijungsi su dieviškomis žvaigždėmis“ (EMK, 156, 185). Sinkretinėmis helenizmo laikų pažiūromis, sumišusiomis su chaldėjų kilmės astrologija, žmogui gimstant, jo siela, kaip antdangiškos šviesos kibirkštis, iš žvaigždžių ar žvaigždynų pro planetų lygmenis leidžiasi žemėn, įgydama jų lemtas savybes, o žmogui mirus, tas savo būdo savybes tolydžio prarasdama, sugrįžta į žvaigždes (Кюмон 2002, 164, 217, 222–223, 256–257, 299–300, 315–316). Analogiškomis žydų pažiūromis remiasi tikėjimas itin ryškia žvaigždę danguje pasirodant gimus Mesijui (Jung 1978, 117). Būtent šiais vaizdiniais remiasi ir visiems gerai žinomas Mato Evangelijoje 2.1–2 aprašomas ryškios žvaigždės pasirodymas danguje, gimus Kristui: „Jėzui gimus Judėjos Betliejuje karaliaus Erodo dienomis, štai atkeliavo į Jeruzalę išimčiai iš Rytų šalies ir

klausinėjo: ‘Kur yra gimusių Žydų karalius? Mes matėme užtekančią jo žvaigždę ir atvykome jo pagarbinti’“.

(Išnašoje nurodyta literatūra: Corrigan 1986 = CORRIGAN, K. *Body and Soul in Ancient Religious Experience*. Iš: *Classical Mediterranean Spirituality: Egyptian, Greek, Roman*. Ed. by A. H. Armstrong. London: Routledge & Kegan Paul, 1986; Eliade 1977 = ELIADE, Mircea. *From Primitives to Zen: A Thematic Sourcebook of the History of Religions*. San Francisco: Harper & Row, 1977; EMK = *Egipto mirusiųjų knyga*. Vertimas į lietuvių kalbą, įžanga ir priedas: Algis Uždavinsys. Kaunas: Ramduva, 2003; Jung 1978 = JUNG, Carl Gustav. *Aion: Researches into the Phenomenology of the Self*. Princeton University Press, 1978; Leeuw 1963 = LEEUW, G., van der. *Religion in Essence and Manifestation*. New York: Harper & Row, 1963; Platonas 2000 = PLATONAS. *Valstybė*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius; antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Pradai, 2000; Кюмон 2002 = Фрац КЮМОН. *Восточные религии в римском язычестве*. Санкт-Петербург: Евразия, 2002; Рак 1998 = РАК, И. В. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*. Санкт-Петербург–Москва: Нева–Летний Сад, 1998).

3. Apie tai bus kalbama uračiame straipsnyje LAUKIS. Šiuo metu jau yra paskelbti du artimo turinio autoriaus straipsniai, nepriklausantys „Baltų mitinio vaizdymo“ žanrui: „Mėnuo kaktose“: *Laukis lietuvių tradicijoje ir kai kurios netikėtijos sąsajos*. Iš: *Tautosakos darbai*, XXXVI. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 86–100; «Лысая луна» в балто-славянской традиции. Iš: *Балто-славянские культурные контакты: Сборник статей*. Составитель, ответственный редактор Янина Курсите. Рига: Мадрис, 2009, p. 305–317.
4. Apie tai kalbėta „Baltų mitinio vaizdymo“ straipsnyje SIŪLAS, skelbiamame „Liaudies kultūroje“, 2010, Nr. 5.

SANTRUMPOS:

- AnIT = *Latviešu tautas teikas: Izcelšanās teikas: izlase*. Sastādītāja Alma Ancelāne. Rīga: Zinātne, 1991.
- BDS = Krišjāņa Barona Dainu skapis. Iš: <<http://www.dainuskapis.lv>> (= LD).
- BILTS1–2 = BALYS, Jonas. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, I–II. Tübingen: Patria, 1948.
- BIR1–5 = BALYS, Jonas. *Raštai*, I–V. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998–2004.
- BISLK = *Suvalkiečių liaudies kūryba Amerikoje: Antologija*. Surinko ir suredagavo Jonas Balys. Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla, 1989.
- BITD = BALYS, Jonas. *Tautosaka apie dangų*. Sodus, Michigan: J. J. Bachunas, 1954.
- BldsSD = BALDAUSKAS, J. Siratėlių dalia. Iš: *Gimtasai kraštas*, 1938, Nr. 17–18.
- BlzLRD = *Linėlius roviau, dainavau: Onos Bluzmienės tautosakos ir atsiminimų rinktinė*. Vilnius: Vaga, 1990 (kalba cituojant sunorminta).
- BRMŠ1 = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- BRMŠ2 = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II: *XVI amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- BRMŠ3 = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, III: *XVII amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
- BRMŠ4 = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, IV: *XVIII amžius*.

Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

- BsJK = *Juodoji knyga*. Surinko Jonas Basanavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- BsLP1–4 = *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko Jonas Basanavičius, I–IV. Vilnius: Vaga, 1993–1998.
- BsV = *Iš gyvenimo vėlių ir velnių*. Surinko Jonas Basanavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- DVtUM = VAITKEVIČIENĖ, Daiva. *Ugnies metaforos: Lietuvių ir latvių mitologijos studija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- DkR1 = DAUKANTAS, Simonas. *Raštai*, I. Vilnius: Vaga, 1976.
- DndK = DUNDULIENĖ, Pranė. *Lietuvių liaudies kosmologija*. Vilnius: Mokslo, 1988.
- DvPSO = *Pasakos, sakmės, oracijos*. Surinko Mečislovas Davainis-Silvestraitis. Vilnius: Vaga, 1973.
- FrBK = FRENKELIS, Ernestas. *Baltų kalbos: Jų tarpusavio santykiai ir santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis (Baltų kalbotyros įvadas)*. Vilnius: Mintis, 1969.
- FrLEW = FRAENKEL, Ernst. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965.
- FŽ = *Frazeologijos žodynas*. Redagavo Jonas Paulauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
- GrgLLM = *Menu mįslę keturgyslė: Lietuvių liaudies mįslės*. Paruošė K. Grigas. Vilnius: Vaga, 1970.
- GrgPP = GRIGAS, Kazys. *Patarlių paralelės: Lietuvių patarlės su latvių, baltarusių, rusų, lenkų, vokiečių, anglų, lotynų, prancūzų, ispanų atitikmenimis*. Vilnius: Vaga, 1987.
- J JcvR = JUCEVIČIUS, Liudvikas Adomas. *Raštai*. Vilnius, 1959.
- JrkšVV = JURKŠTAS, Jonas. *Vilniaus vietovardžiai*. Vilnius: Mokslo, 1985.
- JšSD1 = *Lietuviškos svotbinės dainos*. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, I. Vilnius, 1955.
- KR = *Kupolė rožė: Sekminių–Joninių papročiai ir tautosaka*. Parengė N. Marcinkevičienė, L. Mukaitė, A. Vakariniėnė. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2003.
- KrLEV2 = KARULIS, Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, II. Rīga: Avots, 1992.
- KrsLF = KURSĪTE, Janīna. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne, 1996.
- LHEŽ = VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslo, 1981.
- LKŽ1–20 = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
- LM1–2 = Lietuvių mitologija / Sudarė Norbertas Vėlius, I–II. Vilnius: Mintis, 1995–1997.
- LP = BUTKUS, Alvydas. *Lietuvių pravardės*. Kaunas: Aesti, 1995.
- LPŽ2 = *Lietuvių pavardžių žodynas*. Atsakingasis redaktorius A. Vanagas, II. Vilnius: Mokslo, 1989.
- LTM = *Latviešu tautas mīklas: Izlase*. Sastādījusi A. Ancelāne. Rīgā, 1954.
- LTR = Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas (nurodoma rankraščio numeris).
- LTs5 = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- LTsR = *Lietuvių tautosakos rinktinė*. Ats. redaktorius E. Korsakas. Vilnius, 1954.
- Ltnv = *Lietuvinkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*. Vertė Vytautas Jurgutis, paruošė Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1970.
- LUEV = *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*. Vilnius, 1963.

- MS = *Mįslių skrynelė*. Sudarytojas Stasys Lipskis. Vilnius: Žuvėdra, 2002.
- MT10 = *Mūsų tautosaka*. Red. prof. Krėvė-Mickevičius, X. Kaunas: Hum. m. fak. Tautosakos komisijos leidinys, 1935.
- MčrnSP = MACERNIS, Vytautas. *Sielos paveikslas*. Vilnius: Vyturys, 1993.
- MrcMŽ = MARCINKEVIČIENĖ, Nijolė. Mirties ženklai. Iš: *Liaudies kultūra*, 2005, Nr. 5.
- MrcP = MARCINKEVIČIENĖ, Nijolė. *Pavarėnis*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1998.
- MrcPD = MARCINKEVIČIENĖ, Nijolė. „Pašoviau duonų, dabar užėikit gryčian...“: Pastabos apie tradicinės mitybos medžiagos rinkimo konkursą. Iš: *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 2.
- NmLR = NIEMI, Aukusti Robert. *Lituanistiniai raštai: Lyginamieji dainų tyrinėjimai*. Sudarė ir iš suomių kalbos vertė Stasys Skrodenis. Vilnius: Džiugas, 1996.
- NrbLM = NARBUTAS, Teodoras. *Lietuvių tautos istorija, I: Lietuvių mitologija*. Vilnius: Mintis, 1998.
- PkIEW = POKORNY, Julius. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München: Francke Verlag, 1959.
- PretPĮ3 = PRETORIJUS, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, III. Vilnius: Pradai–Lietuvos istorijos institutas, 2006.
- RzgATK = KUZGYTĖ, J. Nuo Advento iki Trijų karalių. Iš: *Gimtasai kraštas*, 1942, Nr. 30.
- SbaED = *Atbėga elniais devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografinės rinktinė*. Sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986.
- SbLKL = SABALIAUSKAS, Algirdas. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas, 1990.
- SnvU = SENVAITYTĖ, Dalia. *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje: Mitologinis aspektas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.
- StrBV = STRAUBERGS, K. *Latviešu bučamie vārdi*, I–II. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1939–1941.
- StrP = STRAUBERGS, K. *Latviešu tautas paražas*. Rīgā: Latvju grāmata, 1944.
- ŠmLM = ŠMITAS, Pēteris. *Latvių mitologija*. Vilnius: Aidai, 2004.
- ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojies Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941.
- TD4 = *Tautosakos darbai*. Spaudai paruošė Dr. J. Balys, IV. Kaunas, 1938.
- TŽ1–5 = *Tauta ir žodis*. Red. prof. V. Krėvė-Mickevičius, I–V. Kaunas, 1923–1928.
- TrnST = TRINKŪNAS, Jonas. Senieji tikėjimai. Iš: *Kernavė*. Redakcinė komisijos pirmininkas Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1972.
- UrbM1 = URBONIENĖ, Skaidrė. Švč. Mergelė Marija tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje ir papročiuose. Iš: *Liaudies kultūra*, 1998, Nr. 4.
- UrbM2 = URBONIENĖ, Skaidrė. Švč. Mergelės Marijos vaizdavimas tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje. Iš: *Nuo kulto iki simbolio (Senovės baltų kultūra 6)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002.
- VILD = *Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės*. Paruošė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1979.
- VISV = *Sužeistas vėjas: Lietuvių liaudies mitologinės sakmės*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vyturys, 1987.
- VškDŠG = VAIŠKŪNAS, Jonas. Žinios apie dangaus šviesulius Griškabūdžio apylinkėse. Iš: *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 5.
- VškLŽŽ = VAIŠKŪNAS, Jonas. Lietuvių liaudies žinios apie žvaigždes // *Romuva*, 1997, Nr. 3.
- VškŽDŠ = VAIŠKŪNAS, Jonas. Žmogaus ir dangaus šviesulių santykis lietuvių tradicinėje kultūroje. Iš: *Žmogaus samprata tradicinėje kultūroje: Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2005.
- VškŽS = VAIŠKŪNAS, Jonas. Apie žvaigždžių simboliką baltų pasaulėžiūroje. Iš: *Liaudies kultūra*, 1991, Nr. 2.
- VšnR = VIŠINSKIS, Povilas. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1964.
- VšnsPP = VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. Pagoniškosios pasaulėžiūros atspindžiai kaimo kultūroje. Iš: *Ilikrikščioniškosios Lietuvos kultūra: Istoriniai ir teoriniai aspektai (Senovės baltų kultūra 2)*. Vilnius: Kultūros ir meno institutas, 1992.
- VtsSDP = VITAUSKAS, A. Senovės dievai ir prietarai. Iš: *Gimtasai kraštas*, 1937, Nr. 14–16.
- ZnkLA = ZINKEVIČIUS, Zigmantas. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- БМ = *Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік*. Мінск: Беларусь, 2004.
- ВшнАХЖ = ВИШИНСКИЙ, Павел. Антропологическая характеристика жмудинов. Iš: *MT10*.
- ЗгдІ = *Загадкі: 2-е выданне, выпраўленае і дапрацаванае*. Складнікі: М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі. Мінск: Беларуская навука, 2004.
- ЛП = *Легенды і паданні*. Складальнікі: М.Я. Грынблат, А.І. Гурскі; 2-е выданне, дапоўненае і дапрацаванае. Мінск: Беларуская навука, 2005.
- НкфЗ = *Простонародныя загадкі*. Собраль вь Витебской губернии Н. Я. Никифоровский. Витебскъ, 1898.
- НкфІІІ = *Простонародныя примѣты и повѣрья, суевѣрные обряды и обычаи, легендарныя сказанія о лицахъ и мѣстахъ*. Собраль вь Витебской Бѣлоруссии Н. Я. Никифоровский. Витебскъ, 1897.
- СржпКАП = СЕРЖПУТОЎСКІ, А. К. *Казкі і апавяданні беларусаў-палешукоў*. Мінск: Універсітэцкае, 1999.
- СржпКАС = СЕРЖПУТОЎСКІ, А. К. *Казкі і апавяданні беларусаў-Слуцкага павета*. Мінск: Універсітэцкае, 2000.
- СржпПЗ = СЕРЖПУТОЎСКІ, А. К. *Прымкі і забавоны беларусаў-палешукоў*. Мінск: Універсітэцкае, 1998.
- ФсмЭСРЯ2 = ФАСМЕР, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О.Н. Трубачева, II. Санкт-Петербург: Азбука, 1996.
- ЧрнІЭС1 = ЧЕРНЫХ, Павел Яковлевич. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, I. Москва: Русский язык, 1999.

Star(s) in Lithuanian Mythology

Dainius RAZAUSKAS

The article aims at describing the star(s) from the mythological point of view, or, in other words, to present the mythological data on the star(s) found in historical sources of the Baltic religion, folklore, etc. This article follows the article *Thread in Lithuanian Mythology*. From very early on, Christian authors asserted that stars were worshipped by the Baltic nations, though it is doubtful whether they actually were. In mythology stars are firstly considered to be children of the personified Sun and Moon; secondly, they are believed to be celestial representations of human souls. All the other secondary mythical connotations of stars in Baltic mythology are more or less clearly related to this one.

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius,
el.p. liaudies.kultūra@llkc.lt; dainius@liti.lt*
Gauta 2010-08-02, įteikta spaudai 2010-12-06